JUHAN LIIVI KOGUTUD TEOSED

VII

NSV
Riikli
Raamatukogu

ELU SÜGAVUSEST

№ 730.

JUHAN LIIVI
KOGUTUD TEOSED

VII

JUHAN LIIVI KOGUTUD TEOSED

SEITSMES ANNE

TOIMETANUD FRIEDEBERT TUGLAS

JUHAN LIIV

ELU SÜGAVUSEST

NOOR-EESTI KIRJASTUS TARTUS

EESTI
RAHVUS-
RAAMATUKOGU
453442

G. Roht'i trükk, Tartus 1934.

Eessõna.

Juhan Liivi jutulooming lõppes a. 1893. Hiljem, vaimuhaiguse raskemast järgust toibudes, on ta küll püüdnud endisel viisil jutustusi kirjutada, nagu näeme mõnest katsest. Kuid tal ei õnnestunud enam — ei jatkunud keskendusjõudu pikemaks kompositsiooniks ega objektiivsemaks jutustamislaadiks. Andes nüüd lüürikuna küll just oma väärtuslikuma, näib ta jutustajana olevat ometi abituks jäänud. Alles 1904. a. paiku leidis ta oma katkendlikuks muutunud mõttekäigule ka kohasema proosaminiatüüri vormi. Iseenesest polnud talle allegoorilis-õpetlikkude laastude kuju enne 1893. aastatki võõras. Kuid kuna need olid ikka veel vanamoeliselt puised, siis näib ta uue sajandi alul ka meil moodi läinud P. Altenbergi impressionistlikust, meeleolutsevast miniatüürist äratust saavat. Ja sellest pääle kuni hilisemate eluaastateni püüdis ka Liiv oma meeleolusid ning mõttekujusid jälle sidumatuski keeles sõnastada. See tung väljendus

temal otsekui päevaraamatu kirjutamises, kus ei jälgita eeskätt määratud sisu ja vormi nõudeid, vaid lastakse mõttel endal vahenditut väljenduskuju otsida. Sel viisil on sündinud need pool-ilu-, pool-ajakirjanduslikud visandid ja katked, vahel mõtteküllased, vahel aga ka pääliskaudsed. Tihti on nad siiski mingi kirjandusliku vormi võtnud, kuid niisama tihti on kinnistatud ainult mõni üksik fraas, aforism või paradoks, otsekui lootuses neid hiljem lähemalt välja arendada. Eriti viljakad näisid Liivil ses laadis olevat 1904. ja 5. aasta. Tollal jälle Tartu närvikliinikus olles luges ta nende ridade kirjutajale ette terve rea sääraseid miniatüüre nagu „Haige", „Hiiglane" jt., mis näisid olevat kõik äsja sündinud. Tookord ei tahtnud ta hetkekski lahkuda neist käsikirjust ega kuuldagi nende avaldamisest. Kuid mõni aasta hiljem on ta nad ikkagi väljaandmiseks loovutanud. E. Kirjanduse Seltsi Koolikirjanduse toimkonna ülesandel valisid a. 1909 K. E. Sööt, M. Kampmann ja P. Põld neil tarvitada olevast käsikirjast 38 sisu- ja vormiküpsemat miniatüüri avaldamiseks. Nagu näeme säilinud käsikirjast, on päälkirjana kaalutlusel olnud „Helmeterad" ja „Langevad tähed", kuni jäädi peatuma päälkirja juures „Elu sügavusest", mille all ilmuski kogu sama aasta lõpul. Liiv ise näis nii valiku kui päälkirjaga rahule jäävat.

„Elu sügavusest" esimene trükk on juba paljude aastate eest müügilt lõppenud ja ühenduses Liivi kogutud teoste väljaandmisega on ilmunud vajadus seda uuendada. Ometi ei sisalda käesolev väljaanne ainult esimeses trükis avaldatud materjali, vaid ilmub mitmeti täien-

datud kujul. Kõigepäält on kasutatud praegu E. Kultuuriloolises Arhiivis olevat „Elu sügavusest" algupärast käsikirja, kust on võetud üks seni avaldamatu laast ja mõnd teist originaali-kohaselt täiendatud. Teiseks on kogusse võetud pärast raamatu esimese trüki ilmumist Liivi poolt ajakirjanduses avaldatud samalaadsed kirjutused. Kõige rohkem on aga lisamaterjale tulnud nende ridade kirjutaja poolt kogutud suurest Liivi käsikirjade kogust. Eriti olgu tähendatud, et kõige pikem kirjutus „Mis kurat tegi" on koostatud kahest õieti segasest algupärandist. Kõike kokku võttes ilmub käesolevas väljaandes 14 uut iseseisvat tööd ja 32 lühemat proosakildu, viimased kogutud jaolt Liivi taskuraamatuist. Kuna esimese väljaande sisu järjekord näib olevat enam-vähem juhuslik, siis on siin ühtlasi jälgitud materjalide järjestamises sisulise ühtekuuluvuse põhimõtet.

Nagu hilisemais luuletusis, nii püüab Liiv ka oma proosalaastudes ühelt poolt selgitada enese traagilist saatust, teiselt poolt aga objektiivsemaid aineid käsitleda ja nende suhtes seisukohta võtta. Ta jutustab oma elulugu, võrdleb ennast taevaaluste lindudega, heldib kevade ilu ees ja on liigutatud noorsoost, kes teda ei unustanud. Kuid ühtlasi püüab ta mõtleva kodanikuna ümbritsevaid elunähtusi enesele ja teistele selgitada ning nende korraldamisel abiks olla. Kesksemaks ideeks on tal siin isamaa ja oma rahva käekäik, mida rasked ohud ähvardavad. Ta mõlgutab rahvuse kadumise küsimusest, kõneleb võõrkeelsest koolist, käsitleb kasvatuslikke küsimusi ja lõpetab üldinimlikkude kõlblusmõistete selgitamisega. Kõiges

selles on palju päevakajalist, kuid ühtlasi ka põhimõttelist. Päevakohaste ainete riivamine kas või möödaminneski selgitab mõnikord ka neid sisemisi põhjusi, mis on miniatüüri kirjutamisele otsekohese tõuke andnud. Nii on Liivi „Elu sügavusest" küll väga subjektiivne teos, kuid ühtlasi ometi ka väga lähedalt seotud ühiskonna ja ajajärgu aimluste ning lootustega. Seda ei saa kunstiliselt asetata samale tasemele Liivi varasemate proosateostega, kuid ta on neile väärtuslikuks täienduseks ja valgustab autori sisimat mõtte- ning tundemaailma paremini kui need.

Memuaariline „Enesest ja teistest" ning laastukogu „Elu sügavusest" sisaldavad Juhan Liivi haiguseaegsest proosast üldiselt kõik, mille avaldamine trükis on nii või teisiti põhjendatud.

F. T.

HIIGLANE.

Saladuslik võõras — kes sa oled? Kas ma näen sind? Või ei?

Ei, ma arvan, et ma sind näen. Kes sa oled, suur tume hiiglakogu?

Ma näen sind. Su kehagi on läbipaistev. Kõik näen säält ära.

Ei, ma ei näe õieti — tume kogu nagu läbipaistmatu, tumedus, arusaamatus...

Juba varases nooruses olen ma sind nägevat arvanud.

Kui meie, karjalapsed, riidu läksime, andsid mu seltsimehed hääled mu vastu.

Sedasama tegid ikka ka mu koolivennad. Ma olin vaene.

Ma teadsin seda, et ma vaene olen, et nad mind halvastada võivad, tohivad, mind vaest. Aga mis võisin ma selle vastu teha!

Siis olid nad uhked, kui nad nägid, et ma nendest õigesti aru saan. Uhked ja julged.

Ma nägin siis sind. Ma teadsin, et ka sina mind näed.

Kui mind mu vanemad vennad enestest maha jätsid, neid oli suur hulk, et ma nende lõbude sekka ei hoidnud, et ma väike olin, siis jäin ma sinu hooleks.

Kui minust vanadust-pidi järgmine vanem vend, kihelkonna koolipoiss, teiste poiste ees, viiul käes, välja marssis, olin ma kade tema pääle — ma põlgasin teda, seda tema rõõmu kui väiksehinnalist. Mina ei saanud ühes minna, et väike olin, et väike olin ja mul kõik puudus, kord saapad, kord kübar, teinekord olid püksid katkised.

Ma põlgasin seda rõõmu, sest ta oli mulle — kättesaamatu!

Siis jäin ma sinu hooleks. Siis vaotasid sa oma raskemeelsuse pitseri mulle pääle.

Kui ma mees olin ja tagasi tulin sinna paika, siis paistis mulle silma, mis siin „linnupesa sarnane" oli, mille järele ma „kui linnukene igatsesin", siis tõmbas see linnupesa külge.

O, siis nägin ma sind.

Siis paistsid sa mulle jälle, hiiglane. Suur, tume, saladuslik kogu!

O vaesus, vaesus!

Ja kui ma, vana laulikuga öelda, nägin „et olen kui tagaaetud püü", ja ei teadnud, kuhu pääd panna, siis seisid mu ees toaüksilduses, tulid laua otsa, olid õues, tee pääl, väljal, ja kui ma metsa põgenesin, metsa üksilduses muret peletama, olid sa ootel metsa all ees, pilkav naeratus näol . . . ja kui ma tööd teha katsusingi, tulid vahtisid sääl, kisendasid kui vallatu poisike mu kõrvad täis, trampisid jalgu, viskasid mind kartuliga või viskasid ukse mürtsudes kinni kui pahane majaperemees või -perenaine — siis kerkisid mu ette, sa tume kogu, oma tõsises suuruses . . .

Oh vaesus, vaesus!

„Ära vaata ta silmi!“ kisendasid mu omaksed.

Sinu põletavad pilgud saatsid mind igas liigutuses.

Tegin ma midagi — kiideti, riieldi — jäeti!

Kui ma kõik jõu kokku võtsin, et tööd teha, et näljast pääseda ja mitte kui hulgus töötaolijate palka saada — langesin ma surma uimastusse vangi . . .

Sina irvitasid värava taga, kahjurõõmuliselt siis — sa olid parem kui nemad — tulid ja vaatasid mulle otse silmi.

Ja mina sinule . . .

Ära vaata ta silmi! Ära vaata ta palgesse! hüüti mu selja taga.

Ära vaata!

Sedasama hoiatust olin ma koduski kuulnud.

Ma vaatasin: Paised, haavade armid, poollahtised ja uued haavad olid su südames, su keha urbverine, su pää okaskrooniga kaetud, su nägu verine, armiline, jälk, ja siiski paistis nende haavade vahelt ilmotsatu suurt, heldet, kurba, jumalikku . . .

„Ära vaata mind!“ sosistasid su huuled — rinnale viskusin sulle ja vaatasin su heldeisse silmadesse.

Kaasa kiskusid —

— Ära vaata! —

Kaasa kiskusid.

Tiigri küüntel purustasid mind, aga ma ei suutnud sinust lahkuda!

Miks ei kuulnud ma teiste hoiatust! — —

O tume hiiglane, a e g, kes sinu silmadesse on vaadanud, seda kisud sa ühes! . .

SINA PEAD!

Mina ei taha teid näha, kevade esimesed sinililled, mina ei taha teid vaadata. Ja pooljõllitades vaatan ma siis lillede poole.

Sina pead!

Mina ei taha aga. Minu südames on samasugune kustunud kulu, nagu see sammal, mille seest teie olete tõusnud; sammal ja poolmädanenud mullane rohi. Ei, mina ei taha teid näha.

Siis sureta ennast!

Ei jõua aga.

Siis pead meid vaatama aga!

Mina pean! Mispärast mina pean? Mina tulin küll — tõtt öelda — teie pärast siia. Mina olen teid igal aastal vaatama tulnud — kasvate lepiku nurga juures heinamaal — aga miks peaksin ma ennast — jälle teist petta laskma. Ei, ma ei taha!

Siis sureta ennast! kostab laisk tuul lepikus — vaata, õudne lootus — kõik maotus, väsimus, tülpimus — ainult need lilled!

Ma ei taha teidki.

Paha meelega tunnen ma, mis nad ju teinud. Nagu oleks mu süda kõikidele, kõikidele

pilgata, ütlen: Pool-mädanenud kulu — noh, meie oleme ühesugused, sinuga ma ei pahanda. Siis aga on ka ju lilled sääl — selles pool-mädanenud kulus, lilled, ilusad, värsked kevade sinililled. Ja nii on sääl: lilled ja kulu, värske kevade poolmäda põhja pääl — hm — siis niisugune — niisugune nüüd olla mina ise!

Ja mina ei saa parata: niisugune olin mina ise.

Lilled tegid seda!

ILU MEELITAB . . .

Aina kuristikud, purustatud varemed, lootusetus, maotus, igavus. . .

Tuim on see süda kui puu ja kõik keha tükis, kui asjata oled ümber keerelnud kui kärbes klaasi all — mõtted ei leidnud kohakest, kuhu peatuma jääda; mispärast ma olen, elan? . .

Müristavalt rääkis sinuga su saatus: Vaimuta — see on juba väsinud — või on ta — kõiges läbi kukkunud. Kahjutundmus on hirmus. Kui mäda puukoor on süda. . .

„Ära ela enam!"

Ilusad inimesed uulitsal.

Kevade tuleb orust üles, ilus saja isesuguse lillega kevade, üks teisest ikka iseäralikum — naisgümnaasium läheb lõunale!

Meelitab veel, meelitab!

Pehme on rinnale, hää on! Ilu, — muretus, — lapselikkus!

O, kuristikkude üle paistavad lilled kõige ilusamad! . .

Kuis on sinus ikka midagi meelitavat, — elu!..

ILUS SUVE PÄEV OLI...

Ilus suve päev oli. Meile oli uus talumaja ehitatud, suured aknad, avarad uksed. Uksed seisid päeval lahti. Hele, valge oli kamber.

Minul küll ei olnud nii pidulik süda. Mina olin vang enese kodus. O, kurbadest kurvem vang...

Pääsukesed lõid õhus üle õue oma tralli, nagu ainult pääsukesed õhus, looduses, võivad ja mõistavad.

Vidiit, vidiit!

Korraga lendas üks neist oma lõbutuhinas nagu nool lahtisest uksest sisse kambri ja — haledasti pääga vastu akent.

Punts ja punts!

Veel kord!

Hale oli vaest loomakest näha, kuidas ta enese eksitusele ohvriks langes.

Ma hüppasin, et ta enam uuesti pääd lüüa ei saaks, aknale ja mul õnnestus väikest halliülikonnalist kerget saksa tabada ja pihku võtta.

Oh, kuidas värises, kuidas tuksus ta süda mu sõrmede vahel!

Nagu värisev tasku-uuri vedrukene, millele nõelaga külge torgatud.

Kuidas ta kartis, see nii väike südamekene...
Kuidas liikumatult vaatasid ta sametmustad silmad...
Ruttu astusin ma temaga õue, et ta piina lühendada, — ja avasin pihu —
Vidiit!
See oli hõiskamine pääsemise üle, tänu, vabaduse hüüe.
Ja kümnetes hällitus-võrkudes lendas ta üle õue, kopli, üle naabri õue ja kadus üle pärnade kolmanda talu õue, kus ta pesa oli...
Kuidas oleksin mina t a l l e j ä r e l e l e n n a n u d!
Aga ka minugi hommik läks ilusamaks, seda väikest häätegu teha võinud olles.
Ja aastapikkuste vaikivate päevade järele luuletasin ma jälle esimese laulu.

ÜKSINDA I.

Ma tundsin äraunustatud olemise kibedust, ma tundsin kahtlustuse raudset survet, ma tundsin enese puutumise ussihammast, ma tundsin naise armastuse väärtusetust, rahvuse mõtte üle uskumatust — tühjus, õudus, väsimus, luiduvus südames.

Koledustest üle jäänud oli magedus, värvitus, maotus, igavus . . .

O, nii õõnes, tuumata oli ta mulle, mu enese süda, mu elu!

Midagi iseäralikku nägin ma.

Siis oli suvi. Ma olin õues. Vareseid oli õu täis, vareseid kümnete kaupa üle õue lendamas, kümnete kaupa väraval, aia pääl, aida katusel, tropikaupa tänaval — neid oli sadasid.

Mis nad tahavad?

Nüüd tuli mulle meelde. Hommikul oli varesepoeg rehes. Lapsed olid ta metsast toonud. Ta ei saanud veel lennata.

Tema pidi kusagil aida ümbruses peidus olema. Vanad varesed olid ta üles leidnud.

Nad olid ta üles leidnud — teda ära viima tulnud! Abi abitumale hädas! Abi põlatud varesepojale varestelt enestelt.

Härdaks läks mu süda:

Ei, veel ei ole sa üksinda maailmas. Veel on looduses elavaid olevusi, kes unustatuid, mahajäetuid aitama tulevad. Kes omasarnast ei unusta. Veel on!

ÜKSINDA II.

Teine kord olin haigemajas.

Sääl oli üks juut, jalutu.

Ta oli ilus mees, arvata 35 aastat vana. Jalad olid tal päris surnud.

Lihavõtte-pühad olid käes. Ka juutidel nende passa.

Ta oli Vilno linnast pärit.

Teda tulid ta T. suguvennad vaatama. Juudi hapnemata leiba toodi, keedetud ploomisid, igasugu maiusi.

Otse üle külvati teda kõiksugu maiustega, kõiksugu õrnustega, igapäev tulid teda vaatama kaks, kolm, neli, kuus jne. ta suguvenda.

Ja ometi ei olnud tal T—s vist küll ainust tuttavat ega sugulast.

Tal võis hää olla. Tal võis ainult ta jalgade kahju meeles olla.

Kui mind nõnda vaatama tuldaks, mõtlesin ma.

„Kui võõras elades", teiste rahvaste seas laiali, ei ole juudid oma rahvustunnet kaotanud, ennem on ta neil tõusnud.

Kas meie enestest sääraseid näiteid tuua saame?

VIIMSED INIMESED.

Viimsed inimesed olid välja suremas. Mitte viimsed inimesed, vaid üks inimeste tõug, kellel oma keel ja haridus oli olnud. Haridus ja kirjandus ja kunst. Neid oli veel üks valdkond ainult või üks külakond; kõik teised olid „üle läinud".

Nad teadsid, et nad viimsed sellest tõust olid ja nendega üks sugu ja üks haridus lõppes.

Nad tundsid väsimust oma jalgades ja roidumust oma üdis. Neil oli raske sirgelt kõndida ja päikene oli nende silmadele kui valus näha.

Kui nad oma väljal tööd tegid või oma tubades, siis olid nad tõsised ja nendega kaasas käis nagu üks nägematu helin. Nende kõrvus ümberringi ja nende sees ja nende südametes: v i i m s e d!

Hommikul tärkas ta neile meelde, kui nad üles ärkasid. Nagu raske oli neil tõusta. Ja raske, nagu koorma all läks elu.

Kasinal rõõmul, just nagu leinates võtsid nad naisi ja läksid mehele ja ristisid oma lapsi, kui viimsed inimesed oma viimast sugu viimse elu jaoks.

Neil oli häda kõnelda. Oma viimsest haridusest ja oma viimsest elust. Kiitsid nad mõnda enese esiisadest ja eelkäijatest, siis paistis see nagu järelejääjate rahvaste pahandamine: nad k õ i k o l i d j u ä r a l a i d e t u d, süüdistatud, suurelt osalt nuheldud ja nüüd nendest kõnelda — aga millest sa siis kõneled ometi, sina, viimnegi inimene? Millest muust kui ka iseenesest, sest kuidas saab viimnegi inimene ilma enesest kõnelemata läbi; ta on ikkagi inimene!

Ja need viimsed inimesed kõnelesid oma viimsetest suurtest meestest, sest kõne ei olnud veel mitte ära unustatud, ja kasvatasid oma viimset koormat sellega aina ja suurendasid oma viimsust. Ka nemad olid kõlbmatud nagu eelkäijadki olid olnud.

Ja sellepärast olid nad nii tagasihoidlikud kõiges: poolpilukil vaatasid nad ilusaid asju, kasinasti maitsesid magusat toitu, nagu mesilane lillel kuulasid nad natuke uueaja ilusat uinutavat muusikat, nagu pooluime lugesid nad ilusaid mõtteid: nad tundsid, kuidas kui nägematu võrk see kõik nende üle koomale ja koomale ringis, piiras, kuni nende südameni, nende südametuksumiseni.

Nad hoidsid iga vaimlise ergutuse eest, nagu haiged, kaua-põdenud inimesed endid hoiavad.

Kui kogukonnas, kui maakonnas, kui kubermangus, kui riigis häält anti, suurtele elumõtetele häält, mõtetele, mis neid endid ära suretasid, siis andsin häält nemad ka; nemad, viimsed inimesed.

Nemad p i d i d häält andma, muidu oleks neid nuheldud; hääli oli vaja elumõttele.

Nende kirik õpetas kannatamist ja nende kool nende eneste põlgamist. Nõnda: nemad olla halb rahvas, nad olla teiste rahvaste õnnetus ja nende ees. Looduse viga, süü.

Need olid viimsed inimesed oma tõust.

Raskus oli nende kontides ja väsimus nende üdis.

Nad tundsid, kuidas nende ümber koomale ja koomale koones.

Kuni nende südameteni.

23. mail 1910.

HINGEKESE EEST.

Kasin sa oled ja natukene. Ei suurt juba kaasa võetud, ei palju ilma käest saadud. Ja seegi hirmu-armu all kirjastajate käes tühjaks tehtud, ära kõverdatud ja vantsutatud. Selgi oma — kus veel maitse ei hakanud olemagi — oma okaskroon kanda.

Täna veel, et sa oled, olla tohid.

Kui väikene on kõik meie asi ja olemine. Otsekui süüdlane ole, nagu armu pärast. Ja ei mitte mina üksi nõnda. Teised niisama. Nagu kõrvalised, nagu kasulapsed, nagu õigetest pärijatest üle jäänud. Istu oma ukse ees ja vaata päält, kui lubatakse vaadata. Istu ja muretse. Ei tea, kelle meelepaha võib ärgata, kellele sa ees olla. Või kelle plaanidesse sa parajasti materjaliks, teguriks passid.

Just nagu üleliigne ilma pääl. Just nagu keegi, kelle paik pole veel ära määratud, kelle otsus ära otsustatud. Ela ja kahetse. Ei rinna värskust tegevuseks, ei rõõmutunde vaba väljahüüet, ei nukruse katteta avaldamist. Nii väike, nii varatuke, nii marjukene suure Jumala ilma all, ilusa mere rannal või armsa mühava metsa keskel. Mühagu mets — hoia, et ta

sinule ei mühise! Ja vaata, kas sul lubagi on sääl olla. Istuta mets ise, siis istu sisse. Minu oma on ainult isamaa mälestus, mitte ta annid. Mitte ta tulevik!

*

Istun mere kaldal. Ära laineta, laine, et sa vahest mitte minule ei laineta! Ära sära, päike, ta pinnal, et sa vast mind ära ei riku! Et ma vast nutma ei hakka ja pärast nutust pahuraks ei lähe! Ilus meri, ära meelita, ära ahvatle, kodumaa meri! Meie ei tohi nõnda öelda, meie ei tohi nõnda o l l a! Mul ei tohi kodumaad olla. Kodumerd. Meri, ära meelita, meri, ära haava mind!

KUI MINA EESTI RAHVA RAHVUSLIKU MÕTTE PÄÄLE MÕTLEN...

Kui mina Eesti rahva rahvusliku mõtte pääle mõtlen, siis jään ma kurvaks. Midagi rõõmustavat ei ole siin, lootuslikku.

Meie elame Media rahva maal ja Kedari rahva telkides, mõtlen ma siis.

Kurbus ei kao, ei kao.

Kuidas oli enne teisiti, nende kallimeelsete inimestega, kes isamaalikud olid, kui ma veel poisikene olin.

Missugune mehine vaim silmis, missugune elujulgus, rõõm, vägevus, missugune kuldselge lootuslik eesti süda!

Ma mõtlen rahva lihtsaid poegi, ärganud vallakooliõpetajaid mu nooruspäevil, kellega mul kallis au oli tuttavaks saada, kui ma veel täies mehe vanaduses ei olnud.

Missugune lootus Eesti asjas!

Hakkas eesti laul helisema, olid mehed kui elu ja tuli.

Kas oli nende pilk lühem?

Siis oli eestilist tilgakene veel alles olemas, ja ometi kui palju ta õnnestas!

Nad olid aja lapsed. Aeg oli sarnaseid õisi kanda võinud.

Ei olnud siis veel kitsaid suurte rahvaste ümberkasvatamise dogmasid olemas.

Siis oli vaba vaimline võitlus saksa rahvustunde vastu alanud, ja see oli nii lootusrikas!

Nüüdne aeg on nii öökuubne, et rahva enese lapsed arvavad: rahvuslik töö kõnes ja kirjas olevat — leivateenistus! Olevat üksikute äri.

TUIKENE.

Ühes talu õues nägin ma üksikut tuikest. Märtsi hommik oli, üks neist märtsi hommikutest, mis muremeele, umbsuse ja teadmatuse truu pilt on: paks sula udu, vee ja lume segu väljal, kasemets suikel paksu, läbinägematu vesise udu süles, oksad pikalt alla ripnemas. Hooned paistavad mõnekümne sammu päält vaevalt vastu, tumedate kühmastena.

Ta, tuikene, seisis õues jää-lobjaku äärel, kust porine õu algas, ühel jalal, pää tiiva all.

Ta oli võõras, siia kusagilt lennanud. Tema kaaslane oli küll kusagil otsa saanud.

Ta seisis sääl, maha jäetult, enese üksildust ise tundes, enese saatust, et ta eksinud ja üksi jäänud, tundes.

Ta seisis sääl, üksioleku, kurbuse kuju. Tal ei ole teist maailmas.

Eesti rahvuse m õ t e. Ka sinul ei ole rohkem, kui sellel üksikuks jäänud tuil.

Ka sinul ei ole toetajat terves maailmas.

KAS RAHVAS KAOB, KAS TEDA HOIDA SAAB?

Kas rahvas kaob, kas teda hoida saab?
Kaob, kas kaob — — ?
Kas ta vast h o i d a t a h t e s ei kao?
Talve lumi ei jää maha. Ja hoida teda ei saa. Ei kellegi vägi.
Ja talvel teda ära ajada ei saa — ei kellegi vägi.
Ja lund pulbriks kuivatada — ei keegi ei saa.
Kas rahvas kaob — — ?
Mis loomulik on jääma, vastu seisma, ei kao. Kui kadumine loomule vastu on, ei kao.
Kui elamiseks võimalust ei ole, kaob.
On elu-visadust, ei kao.
Siis kui kaotada tahtmine nõnda vastu loomu on kui lume kuivatamine, siis ta ei kao. Ja on hoidmine säärane, siis samuti — kaob.

EESTI AU JA EESTI ÕIGUS.

Ega ometi eesti au isesugune ei ole ja eesti õigus isesugusem kõige maailma au ja õiguse definitsioonist!

Ei ole isesugusem. Õiguse ja au mõisted põhjenevad nendelsamadel mõistetel igal pool.

Kui me siiski ameeriklase või inglase käest läheksime dr. Kreutzwaldi haua ehte jaoks korjandusi korjama, siis nad, ehk küll „Kalevipojal" üleilmaline kirjanduslik väärtus, vast ikka meid ei mõistaks. —

Või läheksime ja kõneleksime neile, meid aidata meie pärisorjuse aega õiges pildis kirja panna, meid toetada. Nad küll sellest loost midagi ei teaks.

Või aga, kas ei naeratanud mõnigi suure vägeva rahva liige meremees, kui meie „Linda Morgenroden", vana puukast, meil vere rutemini soontes käima pani.

Kas oli meie vaimustus autu või nende naeratus seda?

Või aga, kui väljamaa mehed oma sajatuhandelise ausamba, pühendatud nende kuulsamale kunstnikule või võidurikkale kindralile,

avavad ja sääl juures aulised on, kas nad mõistavad meid, kui meie mehe tegudest kõneleme, kes midagi muud ei ole teinud kui maad kündnud : iseenese suu eest ära võtnud, sellega talu ostnud ja oma lapsi koolitanud, et nad vabaks saaksid ja mitte enam nõnda rasket elu ei tunneks, kui tema ise tundnud. — Ja muud ei midagi?

Ei. Muud ei midagi.

Nad ei saaks meist sugugi aru. Aga meie kostaksine neile :

Vaatake, niisuguseid suuri isamaa päästjaid ei ole meil üks, — neid on tuhandeid.

Aade, liht talumehe rinnatunne, sina oled suur!

Ainult, kui see aga ikka nõnda jääks!

Ei, meie au, tema ei paista peaaegu sugugi väljagi.

Aga nõnda teevad ju — kõik rahvad!

Kus teevad — sääl on nad elurahvad!

Või aga meie nõuaksime kelleltki, et tema meie rahvariide pidupäeval selga paneks, meie mineviku kurba meiega tunneks, või meilt sedasama nende kohta ootaks?

Välispidi, nende auks, ainult saaksime seda teha ja nemad meile.

Või aga, kui meile liiga tehakse, meid tuumatuks, truudusetuks seletatakse, eluvõimetuks õpetatakse, meie kahtlustatud hariduse tööd raskendatakse, meie häid tahtjaid kurjadeks käänatakse — kui meid pigistatakse — kas me heidame teistele ette, et nad meiega ühes ei tunne?

Ehk jälle võivad teised tulla ja meile meie kurbust keelda?

Või meie pisaraid meile nuhelda?
Ei, ilma selleta ei oleks elu meie soontes, hinge meie rinnas.
Ilma nendeta oleksime just — autumad.
Nad on meie au, meie õigus ja kohus.
Meie, ei kellegi muu.
On olemas ka eesti au, eesti õigus, au ja õigus, mida me tervelt maakeralt teist sarnast asjata otsiksime.

MINA AUSTAN JAKOBSONI.

Mina austan Jakobsoni kui Eesti vaimlist kangelast — aus, selge, julge, vaba karakter Eesti elus. Vaba, otsekohene, selge inimene. Aus oli tema püüd, suur tema tahtmine, truu, ilus tema riigimõte. Vabadus, õigus eestlasele, nagu igale teisele riigialamale. Eestlane Eestimaal omal haridusel. Ja seda suurt mõtet arvas ta suurte riigimeeste poolt toetatavat: riik on kõigile kooselamise koostus, igaühele tema sugu järele.

Saksa eesõiguste vähendust, selle rõhutuse vähendust nõudis tema suure, visa kindlusega.

Aga just säält lämmatati tema.

Mina austan Jakobsoni kui vaimlist Eesti kangelast.

Tema langes enese püüdele, ta kukutati.

Langes nagu teekäija, keda kurjategija püssiga metsas varitseb.

Meid halvab tema mälestus. Kõrgendab selle k õ r g e mehe kiitus.

Sest tema lillekimp visati talle jalge ette.

Aga meie p e a m e teda kiitma.

SELLEST EESKUJULIKUST TALUMEHEST.

Sellest eeskujulikust talumehest mina kirjutan.

Ta tuli meie juurde kui omasuguste sekka, kui oma koju, istus meie, ajalehe toimetaja abiliste sekka lauale. Ta oli toimetajale tuttav, tema külaline.

Ta näitas, et ta siin meile oma tulekuga au teeb, mitte meie, eesolijad, temale; temast paistis, et ta teab, et meie juba iseenesestki temast lugu peame, nagu tema meist, ja mis siis veel tarvis tutvustamise vormisid!

Tal oli lambanahka pihtkasukas seljas.

Ta võttis istet. Tõsine, pea valjuse poole kalduv nägu, pikad valkjad juuksed, tubli suur pää tugevate, kindlate põseluudega — rahulik, umbes 55 aastane mees, meie talupoeg.

Ta oli oma — kui ma ei eksi — kahte poega T. ülikooli toomas ja oli siis meid vaatama tulnud.

Vist olid, nagu arvata, tema vanemad veel pärisorjad olnud.

Jah, tema vanemad olid oma elukutset mõistnud, mõistnud oli seda ka tema. Oma

ihu jõuga, oma käsivartega olid nad lootuses iga tund, kui Jerusalemma lagunud müüri kohendajad, tulevikule elanud, maa vabaks ostnud, pojad ülikooli toonud.

Oh, kui palju oli see vaeva maksnud! Kui palju oli kokku hoitud, kui raske, kui väga raske see suur eesmärk oli kätte saada olnud.

Ja nüüd oli ta käes!

Oh teie aukroonikandjad eesti esivanemad orjaaja lõpust, teie teadsite, et te tulevikule elate, et te enese surematuks teete . . .

Teie olete oma lastele ja oma soo tulevikule õigesti elanud, mis jääb meil teha oma lastele, kodumaale?

Et meie ei peaks säärase rahva auväärt tublidust ka auvääriliselt mälestama, oma esivanemaid kiitma, nende kangelasmeelt mitte mõistma, nendest oma noorsoole kirjas ja koolis jutustama — et meie ei tohiks tunda oma auväärilist kändu — seda nõutakse!

Sest võõras keeles peame seda nendele tegema, ja sääl üteldakse, et meil, selle rahva järeltulijatel, rahvusliku olemise tüsedust ega õigust ei ole.

Ja meile on valus see kuulda ja meie meelde tuleb jälle eesti talupoeg, kokkuhoidlik, õiglane, tööusin, kes oma kaks poega korraga ülikooli toob.

ÜHE SOOME KIRJANIKU SÕNA.

„Meie maa on nii vaene, et tal muud rikkust ei ole kui ta laste armastus.“

Ei lähe mul see sõna meelest ära, ehk ma küll nii palju sellekohaseid ütlusi olen lugenud.

Ei lähe meelest ära selle sõna a l a n d l i k v ä g e v u s, murdmatu tõde, nii ilusa puhta kõlaga, mis nii ilusat puhast, ülekohtule paindumatut, kindlat iseloomu avaldab. Ilus alandlik-vägev sõna!

Miks ei peaks ma siin temast kõnelema, kuna ta mul alati meeles on.

Siiski: „vaene on meie maa ja rahvas“, ütleb üks saksa vürstidest vürstide koosolekul. „Aga üks rikkus on mul: oma pää võin julgesti igamehe sülle panna.“

Ka see on liigutav-ilus lauliku sõna, on seesama.

Ilmas on palju, palju kullast ülemat varandust.

EESTI POEG.

Kui meil niisuguseid noori poisse on, 15—16-aastaseid, keskkoolikasvandikke nõndasama hästi kui muid:

Mina olen nõutavad ja nõudmata keeled ära õppinud, tunnen Eesti minevikku, ta kirjandust ja kirjamehi, austan oma esiisade mälestusi, jumaldan oma vanemaid, armastan oma vanemate higiga ostetud mulda kui oma enese südametuksumist — tunnen seda väikest saatusest vintsutatud rahvast ja tean, mis tast peetakse, — tunnen teda paremini kui võõrad, sest ma armastan teda enam kui võõrad. Nemad seisavad sääl, meie seisame siin. Ma tean, mis nad meist mõtlevad, mis nad tahavad. Minu silma ees on väike, aga mulle armas sugurahvas; nemad on minu selja taga ja hüüavad: tule siia! Mina vaatan üle õla tagasi ja ütlen: Ma näen, kes ja mis te olete, ja mis te tahate. Mis te ometigi arvate? Mina armastan Eesti okkarikast õigust enam kui tema eest pakutud küllusi: —

Kui meil niisuguseid poisse on, siis on sul tulevik, Eesti rahvas!

EESTI TÜTAR.

Ma olen eesti tütarlaste keskkooli kasvandikku nõnda mõelnud: Must või umbes selle ligidane ülikond, kaela alt lihtsalt kinni nööbitud; ennem lihtsalt kokku korraldatud kui uulitsa laiuselt lainetav juus. Nõnda parem, kergem.

Ja kui siis see teadmine ühes selles olemises kokkukõlas on: See, mis olen kätte saanud, on minu eest sulane-tüdruk isale, emale palju vaeva maksnud. Minu elukutse, olgu ta kodus või väljas, saagu ta saalidesse või vikati ja reha juurde, ei tohi minult seda ära võtta. Ma olen ühe rahva tütar, kellel rikkusi ja saalisid ei ole, aga kellel armastust oma laste ja oma kodu vastu on. Ja see ei tohi ka minus surra.

Mina ei karda saalisid ega sametit — aga ma ei müü nende eest ka oma iseolemist.

TÖÖ.

Kui sul kedagi ei ole, keda armastada, omaseks nimetada, isa, ema, venda, õde, naist, last, ja kui sul ka midagi ei ole; aga midagi soovimatut küll on: kahtlustus kuidagi su pääl, inimeste halb arvamine sinust, halb jutt jne., — siis vali enesele ü k s omaks, kes õige truu sõber on:

Vali t ö ö!

Tuima meele rammetuses laisaks jäänud käed hakkavad vastu tahtmist tööle, vaev, uskmatu, kõva, puine, katsub pilkavalt naeratada — nii osavõtmatu on ta kõigile — nad harjuvad, enne vastu tahtmist, uskmatult — siis — läheb, läheb, aegamööda!

Julgust tuleb aste-astmelt.

Sirgemaks hakkab keha jääma, kärmemalt süda tuksuma. Tervemalt, soojemalt.

Sina usud, sina loodad.

Sina hakkad a r m a s t a m a. Iseennast. Iseennast e n e s e t ö ö s. Ja s u u r on see, keda sa armastad, suuremat inimestel ei ole kui tegu. Kahtlus, heitlus, võimetu tervis, väsinud tõearmastus, pleekinud ilutundmus, uinakusarnane aus meel, nüriksjäänud meelteteravus — nad on üles tõusnud töös, kujuks saanud, elavaks, nähtavaks.

Enese töös oled sa ü l e s t õ u s n u d.

Tema armastab sind, sinu töö, sina teda.

KUNINGA-MUINASJUTUD.

Üks kuningas oli jahil oma seltsimeestest maha jäänud ja metsa eksinud. Ta puhus sarve, teda ei kuuldud; tema saatjad olid küll ju ammu ära läinud. Mets läks ikka paksemaks, öö tuli. Kuningas otsis teed, mets läks paksemaks; ta ruttas enam, mets läks ikka paksemaks.

„Homme leian ma ta tõesti!“ ütles kuningas ja heitis magama.

Aga ka sel päeval ei leidnud ta teed; ei teiselgi, ei ka kolmandal.

„Ma olen kadunud,“ ütles kuningas. Ümberringi müürasid metsalised ja nälg tuli talle kätte.

Jahikotis oli tal kopikuline sai.

„Selle hoian ma viimaseks hädasilmapilguks,“ mõtles kuningas. „Siis, kui näljasurm hakkab tulema.“

Korraga kuulis ta oigamist enese lähedal.

Kännu otsas istus inetu vana naine, suur küür seljas, kepp käes. Selle najale oli ta kössi vajunud. Inetu pilguga vaatas ta üles, ta juuksed olid sasis ja täis elukaid.

„Anna mulle suutäis leiba, ma olen ära

eksinud ja olen ju kaks päeva söömata," ütles vanaeit.

Kuningas mõtles:

„Sina oled kaks päeva söömata, mina olen neli päeva söömata," ja andis eidele oma kopikulise saia.

Mets oli kadunud, kuningas sammus oma lossi poole.

MÄLESTUSED.

„Kolm korda katkesid aurupaadi köied, küll sai lükata, küll tõmmata, mina kihutasin ratsul Üle- ja Ala-külas abi otsimas, kukkusin aurupaadilt paar korda üle ääre, kaotasin oma kübara ja — näe, nüüd olen ma kui luts märg, aga lodja saime ometi liivaleetelt lahti.“

„Mäh, mis mees kõneleb. Oleksid sa minu moodi maganud, ei oleks sulle nüüd teist pesu vaja olnud, ega su müts kadunud, ega su selg ratsutamisest kibe — vaat, mis mees pühapäeval teenib.“

„Selle eest on aga mul mitu ja mitu künnipäeva lühemad kui sul; mul on — mälestus!“

NAABRID.

A. Kui mina nõnda elan, et kõik, mis ette võtan, sinu kasuks tuleb, eks siis kao häda ilmast.

B. Kui sina nõnda elad, et sa minule kahju ei tee, siis oled sina laitmatu inimene. Elad sa nõnda, et sa enda kasu otsides minu kasule kahju ei tee, siis oled sina h ä ä inimene; elad sa aga nõnda, et sa enese krunti parandades nõnda teda parandad, et ka minu oma paraneb, ja minult sedasama teises asjas enese kasuks oskad tarvitada, siis — oled sina s u u r m e e s, kellest enam ülemat ei tunta.

A. Aga kui igaüks t e i s e k a s u k s elaks, siis kaoks häda maa päält. Siis ei pääseks ta kusagil inimeste külge.

B. K u i nad e l a k s i d, aga nad ei ela. Kristlikus õpetuses on nõnda õeldud, aga seda ei ole katsutud teoks tegema hakata.

KÜLAKOOLIS.

„Anna mulle ka karaskit.“
„Anna mulle rukkileiba.“
„Säh!“
„Säh!“

Ants sööb odraleiba ja mõtleb, et kuidas ometi Tõnu rukkileiva vastu odraleiba andis. Suure tüki andis. Kas ta vast Tõnu ei petnud, mõtleb ta ilmsüütuses, või kuidas Tõnu ometi nii palju odraleiba andis rukkileiva eest.

Tõnu sööb rukkileiba ja mõtleb, et kuidas ometi Ants talle rukkileiba odraleiva vastu andis ja nõnda palju andis. Kas ta vast Antsu ei petnud, mõtleb ta oma ilmsüütuses, või kuidas ometi Ants nõnda palju rukkileiba andis — odraleiva eest.

Sest Tõnu oli vaene ja neil ei olnud mõnikord kumbagi leiba ja hädas küpsetati sagedasti karaskit ja see jättis kõhu nii tühjaks.

Aga Ants oli rikas ja neil küpsetati aruharva odraleiba, sest et ta vähem toitis ja üksi harvasti süües hääl maitsel kõhu täitis.

JAAN, VAATA, KES SÄÄLT TULEB!...

„Jaan, vaata, kes säält tuleb!“ ütles Mart tee ääres kündes vennale Jaanile, kes kive maa sisse laskis.

„Ke—ke—keegi ta on.“

„Kerjus on,“ ütles ta kauem tunnistades.

Mart peatas hobuse, kohendas rangi-alust ja jäi tulijat vaatama.

„Saks on,“ parandas Jaan.

Mõlemad mehed vahtisid.

„Saks jah, aga —“

„No sant vähemalt ta ei ole,“ sahkas Mart. „Näe, tal on torukübar peas, seegi juba maksab kõige vähemalt 5 rubla.“

„Härra on,“ parandas Jaan.

Nad ootasid.

Tulija jõudis lähemale. Ta käik oli — jah, just see oli see.

Tal oli peen kalevine ülikond, ta oli noormees. Käes oli tal kallis vihmavari.

Kui ta ootajate kohale jõudis, nägid nad, et ta kallis peen kalevist piduülikond ära oli magatud ja väherdatud; üks rinnaesine nööp rippus väljatõmmatud riidetüki otsas rinna

pääle, kuue hõlmad olid oksega koos olnud ja nüüd juba ära kuivanud.

„See on üks, kellel raha rohkem on kui mõistust," ütles Jaan.

Siis lisas ta juurde:

„Seda — hm — meest nägin ma eile näitemüügil. Täna alles läheb ta koju."

Ja oma endisele sõnale, mille päält ta ära läinud, lisas ta juurde: „Pärast on küll mõistust, aga siis ei ole raha enam."

Mart, kes kõige aja vaikinud, kostis:

„Jah, kõrtsid koolitavad, aga mitte ametitesse, vaid ametitest lahti."

TEEKÄIJAD.

Lugupeetud mees ja hulgus läksid kahekesi linna.

„Sinuga on häbi käia," ütles lugupeetud mees hulgusele, „oleksid sina minusugune!"

Veidi aja pärast teretas keegi lugupeetud meest ja sõnas hulguse poole:

„Näe, va hulgus ka sinuga!"

„Jah," vastas teine kõrvale vaadates.

Lugupeetud mees kõneles hulgusele, kuidas teda linnas austatakse, missugustes kohtades teda oodatakse ja kui hää meelega ta teise kaasa võtaks, kui teine niisugune hulgus ei oleks.

„Jah, poleks sina mitte märgitud mängukaartidega mu vabrikut käest võtnud, siis ei oleks ma jooma hakanud ega naist ära tapnud — siis ma ei oleks mitte hulgus," julges hulgus tasakesi ütelda.

NÕUNIK.

Kuiv, nagu puupilbas, istus ta oma raamatute taga. Tudeng.

Ta nägu oli lahja, hall, silmad väsinud. Juuksed läiketa. Ka need olid väsinud.

Kas ta haige oli?

Ei, ta ei olnud haige.

Ta oli eestkostja all. Oma onu eestkostmise all.

Onu armastas kuldset keskteed. Ta oli juba riiginõunikuni sellel teel jõudnud. Assessorid, registraatorid, nõunikud ja nimenõunikud olid kõik ju seljataga.

Üliõpilaspõlves hoidis ta targu äärmiste erakondade eest. Ta sai sihile.

Ei, haige ta ei olnud, tema valvealune. Tal ei olnudki õieti iseennast, ta i s e oli onu. Sellele elas ta ja talitas.

Luule oli teda kord tõmmanud, aga see onule ei meeldinud.

Siis oli teda muusika vaimustanud. Aga ka see ei meeldinud onule, riiginõunikule.

Siis meeldisid temale „Kuldlõvi" puhvetineiu ja üks rändava ooperi lauljanna.

Need muidugi võisid onule veel vähem meeldida.

Laul, muusika ja ilu jäid selja taha. Ta sõi heeringaid sibulaga ja jäi rahule...

See ei olnud kõik tema asi, ta elas onule...

Seda kõike ei olnud tulevasele riiginõunikule mitte vaja...

Ta peab hoidma, et ta nähes vahest mitte kogemata ei näe, kuuldes vahest kogemata ei kuule, rõõmus vahest kogemata ei rõõmusta, kurbuses kogemata kurvaks ei saa.

Ta peab keskmine olema.

Mitte liiga vaba-, aga mõistagi — ka mitte liiga vanameelne.

Siis jäetakse ihuüksi.

Keskmine, keskmine!

Temale ei tohtinud muusika liiga ilus, kohvitass liiga magus maitseda...

Kui süda soojaks sai, nagu kustutatud südametesse veel mõnikord hõõgumine satub, pidi ta südant, hõõgujat, kustutama.

Kolletusele, kolletusele vastu, mingile nõunikule!

KESKMINE.

Mis on keskmine? Kõik, mis laitusest ülemal ja kiitusest alamal.

Keskmine tee, kuldne tee, üteldakse. Missugune oleks keskmine au?

See, mis mitte liiga aus ei ole.

Vist õige kostus.

Jah, mõnele on keskmine ilm väsimus, äranärtsimine, ärakolletamine, ärakadumine.

Keskmine on see, mille all mõni noor süda nutab, pisar pisara pääle tasakesi; verepisaraid, mitte silmapisaraid

Hing väsib vahest nii ära ja tahaks rammusat kosutust.

Hing aga ei leia seda kusagilt.

Tema, väga väsinud, ei leia kusagilt väsimuse kohast karastust, sest et ta ikka ennast salgama peab.

Et ta ülematest lõbudest ja ülematest rõõmudest taganema peab, et — keskmine olla, et — läbi saada!

O, sina lämmastav, läpastav, rinda-rusuv keskmine!

O, kui keegi sulle vastu silmi sülgab, küll on siis raske k e s k m i s t nägu teha!

Teie, kunstnikud, olete õigest elust nagu ära viltunud, ära nikastunud — nagu oleks keegi hiiglane teid igapäisest välja tõmmanud — sääl ei ole teil hää. . .

Teie otsite tasuks täit ilu, häädust, tahate näha täit kõlvatust, nurjatust, tahate segamatult s u u r e l t tunda!

Tung aatesse, iseenese tühjust ära tundes, üles kõrgesse, vaimustavasse, joovastavasse — üle tõsise!

Tagasi tulles nii mõru igapäisus nagu viina järele kassiahastus! Seda teie kuldse kesktee mehed ei taha. Näete, kus vead. Eks teie ole need p a r e m a d?

Aga suurkõhune režiim — need tühjendatud kroonukassad, need altkäemaksu võtted ja selle tõttu ülekohus ametites, kõik „inimlikud eksitused" kokku — need ometi kõik on suurkõhulaste patud! Eks?

Ja meie noomitud varesed, kunstnikud, säärast saaki ei ihka — ta haiseb!

Eks ta ole. Valgus saab vahest koormaks, aga hämarus viib mülkasse. . .

HAIGE ELEVANT.

Elevant oli palmipuu all haige maas. Nädalad juba. Selle vahe sees oli üks ühepäeva putukatest elevandi puusa paksu naha lõhe vahele oma perekonna asutanud, munad sinna pannud, nad välja haudunud, ja nüüd lõbustas ennast terve perekond sääl — isa, ema, lapsed — elu rõõmust.

Korter oli kõigiti tubli.

Elevant hakkas pikkamisi paranema, hakkas liigutama, paks nahk lainetas ja — meie perekonnal oli kitsas käe — temal oli maavärisemine!

Suur nurin tuli. Laste ja naiste pahandus. Lausa häda eluga.

Kuulmatut ülekohut tehakse.

Isa ühepäevlane läks kohtusse:

Kuulmatut ülekohut tehakse lastele. Ühel sarvekene kõver, teisel jalakene vigastatud. Elevant, häbematu, ei saa meie lastega läbi.

Kuidas targad kohtunikud oleksid otsustanud, ei tea. Aga elevant sai paremaks, ajas jalule ja pigistas kipitava koha vastu puud.

Nüüd ei olnud ta enam häbematu.

UURIJAD.

Lammas: Ühe „mää!“ sees on nii palju rahu ja vagadust ja perekonna õnne, et temast kõik muu oleneb.

Siil: Kõik oleneb okkast. Okas on kaitse, okas on ohakal ja elutee on okkaline, okas on roosil ja kibuvitsa kroonil.

Rebane: Siil on õpetatud mees. Siiski terve olemine tuleb rasvasest kanast ja sellest kavalusest, kuidas seda kana kätte saada.

Hunt: Puha vale. Hundi hammas on kõige asja põhi — lõugade jõud. Jõud on maailma loonud — jõud on kõik olemine, järelikult hundi lõualuu.

Lammas: Aga kas tema ka lamba selga villa kasvatab?

Hunt: Ainult lammas on tarviline. Villa olgu tal või olemata.

EGA ME OMETI SELLEPÄRAST VIHASED OLE?

Riksi ja Raksi, mõlemad noored kasvajad koerad, leidsid talu väravalt aia alt siili.

Siil tõmbas enese kerasse. Puhh!

Au, au! Au, auu!

Riksi läks ägedusega ligemale — nuusutas: pahh! Sähardune elukas! Missugused nõelad!

Raksi katsus omakorda: Saatan! Päris Plevna! Port Artur! Odade mets!

Au, auu, auuu!

Kuradi kindlus otse. Ja ise vuhiseb aga. Ehk plahvatab!

Au, auh! Auh, auu!

Riksi, võta sina!

Raksi, kisu sina!

Auu! Pagana päralt, süda läheb täis. Või veel!

Ja nad said vihaseks. Riksi, kes oma nina liiga ette oli pistnud, sai tublisti haiget. Ta tungis lahtiste lõugadega okaskera pääle. Sai verised lõuad! Uludes tungis ta nüüd pääle. Raksi, kelle saatus seesama, oma poolt samuti. Koera ulumine sinna sekka — uuesti kahmasid nad siili, siis — vajutas vihane Raksi ham-

bad valu pärast Riksi turja, kui oleks tema hammustanud.

See ei jätnud vastust võlgu. Koerad ühekangused! Kärin ja ulumine otsatu — karvad lendasid, vastased väherdasid, lahing oli kole. Kui pererahvas nad ära lahutas, jooksis üks küüni, teine riida alla.

Siin magati kaks päeva ja parandati muhkusid.

Siis tuli Riksi välja, tuli ka Raksi. Aida ukse ees said verised sõbrad esimest korda jälle kokku. Mõlemad liputasid saba ja nuusutasid teineteist:

„Raksi, ega me sellepärast vihased ole?"...

HAIGE.

Aia alla, sinna, kus nõgesed on ja riidapuru, poeb varblane, sügavamale päikesepaiste ja kassi eest.

Tema tiib on katki, ta ei saa lennata.

Liirila, liirila! kõlab kõrgel õhus lõokestelt. Pääsukesed lendavad nagu nooled ja sädistavad, valged kaelaalused, läikivmustad ilusad tiivad, üles, alla, edasi, tagasi; tõusevad otsekui suurde sinisesse taevasse ja tulevad jälle nähtavale; päike valab välja oma jumalikku valgust, õhud ilutsevad —

Liirila, liirila!

Liirila, lõokesed, pääsukesed, päike, taevas ja õhud:

Liirila, liirila!

Kas sinu süda ka vabaduse igatsust tunneb, põlatud varblane, haige tiivaga varblane aia all, kas ta tunneb. . . ?

Liirila! . . .

Kas sinu halli kuuekese sees olev süda ka igatseda mõistab?...

LÕOKENE.

„Igapidi, igapidi on sõda hakata praegu kasulik. Meie kardetav vaenlane on silmapilgul kahest küljest pigistatud: meelterahutus ta enese riigis ja ta vägeva lepinguosalise temast lahtiütlemine. Pääle selle viljaikaldus, kojulaskmise läbi väikeseks jäänud sõjavägi, kuna meie sõjavägi suurendatud, kõige paremas korras, meie rahvas, väike kui suur, tasumise sõjanõude vaimustuses: kõik nõuavad nad sõda. Nüüd võime tasuda! Pääseb aga meie vaenlane kitsast ajast, kui me teda silmast laseme, on meil suure vägeva naabri tasumishimuga tegemist, meile meie praegust poliitilist teguviisi kätte maksmas, sellepärast. . .“

Nõnda helises kuninga mõttes ministri seletus, ministri seletus tema enese ärakaalumiste kõrval, kui ta tumedates rusuvates mõtetes, oma kaaslastest meelel maha jäänud, viljavälja üksilduses kõndis, et siin piinlik-kahtlevale kaalumisele lõppu teha. Tasumissõda — südametunnistus heitib, aga n ü ü d on vaenlane võidetav, rahvas sõda nõuab. . .

Veri — elu — tasumine — poliitika tulud — Raske on, väga raske! Veri tungib ta pähe,

kõrvad kumisevad — kramplikult tõmbab ta raamatukese, et raskele piinale lõppu teha: sõda käskida. . .

Seal tõuseb ta jala eest rukki äärelt lõokene kui laulukera üles, otse üles Jumala sinise taeva alla, ja laulu heied kerivad õhus laiali, kõlavalt, rõõmsalt. . .

Kuninga käsi langeb tagasi. . . jäägu!

Lõokene keelas ära. . .

ÜHE PILDI ALLA.

Neil on lahkumine käes!

Tüdruk pühib põllega silmi, poiss vaatab kõrvale . . .

Käed on koos, tüdrukul pisarad silmis . . . Mõruda näoga näeb poiss pool kõrvale vaadates seda lugu, ja ta olemine näib ütlevat:

Mina olen see kurjategija!

Minu pärast on see nõnda!

See valu on ilus valu. Ta elab nii sõnakalt noorte kiusakaskinniste huulte ümber. Süükoormatus paistab tervel näol:

Minu pärast!

Ta annaks küll vist väga palju selle eest, et ta praegu siin ei oleks . . .

Et teine ei nutaks . . .

Nõnda on poiss — poisikene.

Ta aimab siiski, et vastutamine suur on. Lahkumine on tõsine asi — ei kehklemist jalges, ei tubakajunni suus, ei kerget meelt, edevust, upsakust, julgustki kuskil enam.

„Kuhu mina su panen!“

Säärase naljasõnaga teevad meie külapoisid tüdrukutele vahest nalja, kui need nende otsa vaatavad.

Meie poiss seda küll ei ütle, aga mõelda võib ta seda küll. Tema välimus mõtleb seda ilma tematagi.

Noormees närib huuli.

Mina olen siis nüüd selle nutu põhi, see Kain!

Noor armastus alles, nii noor õnn, ja sellelgi oma valu.

Lahkumise valu.

Säälgi juba kannatamine!

Lahkumise valu ja veel vaesuse tundmus.

Ja millest seegi, see õnn, see nooruse arm koos on? Armukadedusest, umbusaldusest, edevusest, alpusest, mõtlematusest, see on kõik kokku nooruse armastus, arm üldse.

Ala vaevad, ala kahtlused, siis lühikeste hoogude kaupa natuke õige õnnelikku ja siis — rikub sellegi natukese kibe lahkumise valu!

Küll sind ikka kasinasti ilmas on ka, õnn!

9. juunil 1904.

SUVE HOMMIK.

Ilus oli ta, päikese-hiilgav suve hommik.

Lillekene õhkus eluvärskust, linnukene liristas meelehääst; terve loodus paradiis, elu kui häälde seatud kannel.

Kes õitseda võis, õitses; kellele hääl antud, häälitses õnnest. Teine avaldas sedasama kiituslaulu ilma lauluta oma häämeelelisest looma- või inimlikust palgest.

Ilus oli näha, mis kaks noort jänest tegid. Ristikheina väljas olid nad, noores ristikheina väljas, mis mäeseljaku äärel neiuliselt vastu päikest oma rinna selle kiirtele välja laotas — kaks jänese pääd ja neli jänese kõrva välkusid ristikheinast aeg-ajalt üle: jänesed mängisid.

Kõrvad välkusid. . .

Siin olid nad hommikueinet võtnud, nad olid paar, ja pidasid nüüd oma lustimängu.

Kõrvad välgatavad jälle: jänesed hüppavad tagumistel jalgadel üles ja löövad üksteisele käppadega pähe.

Üks katsub teisest kõrgemale hüpata. . .

Ilus on näha kahte noort inimest, kes maanteele väljaviival tänaval pärna all pingil istuvad.

Nad vaatavad jäneste mängu ja naeratavad. Nii palju on neil teineteisele ütelda ilma midagi ütlematagi. Poiss, jõukamas põlluharija rahva riides, ilusamas mehe eas, ja neiu nagu suve-hommiku õis.

Hele naeratus on mõlemate huultel, kui korraks jäneste kõrvad nende ligidal jälle üle ristikheina tõusevad. . .

Poiss mängib tüdruku pitsi tipukestega ta varrukal. . .

Koputatakse. Lähemas peres parandatakse katust.

Allpool maanteed, põlluheinamaal, harva võsaga kaetud kalda all liigub nägematult ühes põõsas midagi tulikat kulukarvast: rebane vahib!...

Hüppaks kui kuul, aga nägijad. . . pärna all. . .

Ja eemalt maanteed mööda tuleb veel kalda peremees ka. . .

Mine nüüd maantee ääres nii kergesti tõmbama. . .

Aega on oodata — mäe rinnakult võsasse tulevad jänesed — viimaks midagi.

Aega on — ainult veel natuke oodata. . .

Aa, sinu nahka on eile ja üleeile mu kaks kana kadunud . . . Oota aga, täna jõuab mu uus püss koju, aega on . . . mõtleb kalda peremees.

Kui noormees naabri peretütre jumalaga jätab ja koju jõuab, leiab ta siin lähema ametikoha kutsekirja eest:

Sõtta! . .

Võõrastemaja numbri-kambris valab linna kaupmees maalt tulnud ametivennale madeira klaasi uuesti täis ja küsib:

„Noh, oled sa kord ju lähemal?“

„Mitte maiku.“

„Näe, tüdruk peab enesest palju. Ma ütlen: peenikeselt! . .“

Suve hommik . . .

NELI KOOLIPOSSI.

Nad olid kõik ühes klassis, ühevanused.

Esimene nendest ei täitnud oma koolipoisi kohust: ei sõnakuulmises, ei õppimise korralikkuses, ei arusaamises ega mõistmises.

Ta õppis halvasti või ei õppinud midagi, ei osanud pea midagi ja — ei hoolinud teiste arvamisest ka midagi. Ta jäi tihti hiljaks, valetas mõnikord, et ta haige olnud, ehk selle aja ta küll, ise alaealine, kõrtsis mööda oli saatnud.

Teda olid kooliõpetajad ära saata tahtnud, aga ta rikas isa oli tema tagasi palunud.

Ka selle kõige pääle vaatas ta ise osavõtmatult. Puudus nagu võti, tema kasvatajatel, kooliõpetajatel ja ta seltsimeestel, millega tema südamesse saada, et eneste vastu tähelepanekut ja osavõtmist äratada.

Kui tema meheks saab, meie esimene koolipoiss, siis on väga, väga arvata, et temast inimeste seltskonnale see saab, millest rahvasõna ütleb: üks mädamuna rikub kõik pudru. Tema saab selleks, kes teiste seltskonnaliikmete käest nõnda palju hääd enam nõuab, kui palju ta seda ise ära hävitab: häädusele tööd annab ta.

Ehk juhtuval paremal korral ei saa temast mitte seda kõike. Ta ei riku rahu, ei tee paha. Ei ka hääd. Ise pime, elab ta pimedas.

O, õhud õrnad, tähed taevas, ema silmad — hääd vaimud kõik, väikesed hääd tema-vanused seltsimehed, katsuge tuimuse koorest läbi vaadata südamesse, et see lööma ja tundma hakkaks. . .

Meie teine koolipoiss on keskmine: keskmine on ta tähelepanemine, keskmine ta edasijõudmine. Ta jääb allagi, ta jääb järelegi, aga ta katsub, et rahul oldaks . . . et nuhelda ei saaks, et ta ise ka seda ei taha. Et vanemaid karta, koolmeistreid. „Läheb kah," üteldakse tema töö üle ükskord, teinekord ei öelda midagi, ollakse rahul.

Ta ei hakka hästi, see õppimine. Aga ta vaevab ennast, peab hakkama. Ja ta saab läbi.

Ja kui ta koolis laita saab, ja kes seda ikka kord ei saa, katsub ta selle eest hoida, et seda enam ei sünniks.

„Läheb", kõik „läheb hah", ja kui enam hoolt, siis ollakse keskmises. . .

Ükskord koha pääl, on meie keskmine rahulik inimene: ametnik kusagil väikeses linnas rahuloldava palgaga, täpi päält kordapidaja kõiges oma ametitöös: üks päev teise sarnane, elab aasta aasta pääle nagu kella tikkel seinal: tiksub, et ta üles tõmmatud, et rattad veel läbi ei ole kulunud. Midagi uut ei tule temast seltskonnaelule juurde, sest ta ise on igavesti vana, kindel, olev, äraproovitud elureegel, igav, igapäevane kellatikkel, kes ka siis ikka sedasama tiksub, kui

maja ühest otsast ju põleb. Ta põleb ühes, sest uus ei mahu temasse.

Tema elab oma linnakeses.

Temal ei ole vaenlasi, temal ei ole sõpru...

See korralikkude, hästi väljakasvanud lahkete näojoontega poisikene, kena loomulahke näoga on kolmas koolipoiss. Muretus ja kokkukõla kõiges oma olemises, hästi riides, korralikult toidetud, „hää“ ja „väga hää“ kooliheftides ja ka selles veel äraandmatus, alles pääs olevas osas kindlasti etteteadvalt hää või väga hää — mis sääl muretseda siis ehk rahutu olla, ehk eks teiste lugupidamine ja kooliõpetaja häämeel ole ju ka korralikus elukombes: tee nalja või ole tõsine, sünnita lärmigi — ah, see on ju N. N., kes kõik nii hästi mõistab ja kes laitusevääriliste just nii kergesti ei anna: temale seda nii pahaks ei pandagi.

Õigem: tema elulaad on hää, nagu ta õppimine hää, nagu tal hääd vaimuanded on.

Tubli ametnik, aus inimene, mõistusrikas seltskonnaliige, mõistuse-inimene, saab kõrget palka, on kindlasti kas kollane või sinine, ihu ja hingega, veel enam ihu-hingega oma erakonna ajakangelase palav austaja ja kaitseja — ise aga selleks mitte ilmaski. Mõnikord ei mõtlegi ta see olla, teinekord aga — sest tema koht ei luba seda, koht, mil väga, väga hää palk on ja mis ta siis kaotaks. . .

Neljas on koolmeistrite silmatera. Ta on kõige targem poiss koolis. Ta mõistab kaugelt rohkem kui nõutakse. Temas on ülejõud. Teda peetakse „andeks“. See on nagu iseenesest mõista, et ta kõik teadma peab, mis küsitakse.

Tema on talent. On see vanematelt, on sugakonna põline varandus, on see temas koolmeistri kiitustest ärganud — lühidalt, tema on vaimuand, tema on talent.

See silmade elavus, see pilgu vangivõte — aumeel, püüd aus olla, vajutab näole külgetõmbava jume — see himulik pilk õpetuse ajal koolmeistri näol, mis kõnelejat hinge põhjani läbi otsib — see on vaimurikas koolipoiss.

Ta joob koolmeistri enesesse, ta on teine tema.

Ta joob iga „ande", iga tähtsama mehe ära nagu muna tühjaks — miks?

Enda väärtust tundes tahab ta öelda: sinu ees on teine säärane, ehk tulevikus suuremgi.

Nendes peitub tuleviku ilmale palju maru, palju päikest.

Rahutus, püüd edasi, kõigist mööda — juhib last, juhib meestki!

Nendes, neljandates, on palju Napoleonisid varjul. . .

Ettevaatust, kasvatajad, siin on tuled! . . .

LUULETAJA.

„Sina, kelm, riputa see autäht enese rinnale! Ta on kõige ülem autäht riigis," ütles üks Hommikumaa valitseja luuletajale.

„Maailma valgus käsivad."

„Sina, koer, oled suur kõnemees ja räägid minu vastu. Selle eest kaotad sa pää. Räägi minu poolt, ja mina annan sulle oma lossi kõige ilusama printsessi."

„Jäägu usklikkude valitsejale ta autäht ja minu pää ja printsess, minule aga jäägu mu kunst ja mu süda," kostis luuletaja.

EI LAULA.

Šeik Abdallal oli ilus tütar kui roosiõis. Kui ta laulis, jäi oja vulin peatuma, jäi tuuleõhk palmidel kuulatama.

Kaliif Abderahman kuulis imelikust lauljast. See laulgu mulle! Kui vürstid ja kuningad kokku tulevad, mul au sellest.

„Sinul, laps, ei ole muud teha, kui igapäev mulle kord laulda. See rikkus kõik siin on sinu.“

Ja kaliif imestas ise oma suurmeelt.

Teine päev tuli ta tagasi:

„Laula, mu laps!“ ütles ta.

„Lase mind enne vangist vabaks,“ kostis Suleika.

Ja ta ei laulnud.

Mitu käiku lõppesid nõndasama.

„Põrgu!“ müristas kaliif. „Mina olen valitseja ja — sina ei laula! Kas minu valitseja sõna ei ole üle kõigi laulude laul! Nuuti sulle!“

Ta sai nuuti, aga ei laulnud.

„Kas ta veel ei laula, Selim?“

„Ei, usklikkude valitseja.“

„Imelik!“ ümises kaliif.

Ta sai veel nuuti, aga ta veel ei laulnud. Veel ja veel, ikka mitte ei laulnud.

Ta suri, aga ta ei laulnud.

„Imelik!“ ümises kaliif.

KES VABA ON?

Kes vaba on? Kus vabadus on? Üksi olles, kõigest vabastudes, kõigest tagasi tõmbudes! Tagasi tõmbudes, kui ka selle all kannatades?

Tahaksime välise sunni alt, välisest ilmast ennast täitsa tagasi tõmmata, peaksime äkki ära surema.

Äkki surema. Kui meie säärast olekut juba mõelda katsume, on kole...

Meie keha on looduse vägede ühendus. Meie vaim on aastatuhandete vaimude ühendus. Meie mõtleme aastatuhandeid, aastatuhandete põlvede mõtet edasi.

Ka meie vaim on looduse vägede ühendus, võiksime öelda, vägede ühendus, mis kunagi ei puhka.

Meie vaim on looduse vägede vahesaadus.

Ja meie nõuaksime enda vaimule täit rahu...

Täit vabadust...

Ei, kõik klahvid tuleb helisema panna.

Meie oleme äraripuvad kõigist — kerjajast mitte vähem kui kuningast või kõige ülemast isikust...

Ja teistel isikutel on meie kohta needsamad nõuded. Inimesed on üksteisega kokku kasvanud...

Keegi ei ole täiesti vaba.

ENESEARMASTUS.

Mina arvasin, et ma hää olen, kõige parem.

Mina arvasin, et ma oma ema armastan. Tema andis mulle ära pool õuna, kui tal enesel rohkem ei olnud kui üksainus õun.

Ehk andis ta mulle võileiba.

Nüüd arvasin ma, et ma oma ema armastan.

Ja pärast elus ka olen ma seda arvanud teinud olevat. Jah, ema oli mulle väga armas.

Seda tundsin ma iseäranis siis, kui ma kauemat aega kodunt ära olin olnud, aastaid, mehe eas, ja nüüd jälle koju tulin.

Siis olid vanaduse kortsud ema näol mulle magusad näha — süda puhkas nende sees imelist puhkust — hää oli siis mul olla, tunda.

Ema lihtsus, ema talunaise labasus, mille üle enne mõnikord nurisesin — sest meie lapsed oleme ometi orjaaja või sellega lähedas ligiduses olnud vanemate kommetest ette, nõuame paremat — kõik see oli nüüd üheksainsaks armsuseks saanud. Ema kehvus ja labasus oli enam kui kõik ilma varandus.

Mind, keda kisatundidel öökullidele luba-

tud ja hulgapojalise perekonna pärast küll sada korda surmale soovitud, oli temal nii südamearmas näha. Sedasama, kelle pärast küllalt oli tülitsetud ja kes ise ka küllalt nurisemiseks asja andnud.

Äraolek oli nüüd armsaks teinud — ei olnud enam, keda tõrelda, ja see oli ometi raske asi: puudus on majas, ei ole, keda tõrelda, ei ole, kelle pärast pahandada.

Omakasu, inimese omakasu oli kannatanud.

Nõnda siis, see võileivaandja, see sülle-võtja, see poole õuna äraandja nägi mind jälle ja mina teda.

Ja uskunud olen ma enne kui pärast, et ma oma ema armastan.

Õigesti võtta, armastasin ma aga võileiba ja õuna ja nende andjat nende andmise pärast.

Sest ometigi armastasin ma iseennast sääl enam.

Ja õuna anti mulle, et ma ei kisendaks, ja võileiba nõndasama. Muidugi ka iseenese armastuse pärast, iseenese rahu pärast.

Sülle võeti mind, et harjunud oldi sülle võtma, ja kõik harjutud edssitegemine on hää, takistus selle vastu paha.

Ja anti, et harjunud oldi andma, siis aga, et harjunud oldi, selle eest rõõmust nägu nägema.

Kõik harjumine.

Sülle võtta: Ma olin ju sündinud, kuhu mind siis panna?

Ja mehele oli ema läinud — ometigi enese-armastuse pärast, mitte minu pärast, arvan ma.

Mina siis armastasin ema, et võileiba saada, ja ema, et ma selle eest vait olin.

Meie armastasime teineteist. Aga meie armastasime üksteise sees ometi iseennast, iseenese kasusid.

Meie oleme kõige suuremad iseenese-armastajad, ja et me mõlemad kõigele ilmale teineteist ütlesime armastavat, siis olime me kõige suuremad petised, meie, enesearmastajad.

Neidu armastasin ma.

Mina arvan, et siin enesearmastusel ots on, sest ma armastasin neidu, armastasin mitut neidu üksteise järele.

Missugune püha lõke!

Sa unustad kõik, mõtled ainult t e i s t, teda, elad mõttes üksi veel temale, mõtled teda igal silmapilgul — ei saagi ütelda, kui kalliks sa teda pead.

See on ometi s a l g a m a t u armastus, armastus, mis ennast unustab ja teisele, ainult teisele olevusele elab!

Enesearmastus on ta, enesearmastus! Kõige suurem kraad enesearmastust, omakasu-püüdmist.

Sest temas armastad sa ometi i s e e n n a s t, teda sellepärast, et see sinule enesele hää on. Enese, ainult enese õnnelikuks tegemise pärast armastad sa — teda. Ei, sina oled omakasupüüdja, enesearmastaja.

Miks on sul valu, kui sa ta kaotad? Vast enne vihagi, häbigi.

Ja sa puikled käte-jalgadega vastu, kui sulle üteldakse, et sa ennast oled armastanud.

Miks ei armasta sa siis ka vana inetut naist, miks ilusat naise kuju paberil, marmoris!

Oi, sa enesearmastaja!

Mina arvasin, et ma isamaad armastan.

Siin ometi on suur inimlik siht, mis madalat enesearmastust eemale tõrjunud?

Isamaad, isamaad? —

Ma hoian suure seltsi külge — vast on hädakaitse selle põhi esiteks. Sest sedasama teeb loom, tunneb, et seda vaja on. Kured nokivad, üks peab vahti jne. jne.

Kartus ei ole ju armastus siis. Miks ma siis isamaad armastan? Enesekaitse. Selge enesearmastus. Mina tean, loom teab, et ühendus tugevaks teeb, sellepärast.

Mina teen s e l g e i n i m s u s e pärast tööd, elan teistele. Tahan, et nende käekäik paraneks — elan üksi nendele.

Kus siin veel omakasu või enesearmastus pesitada võib? Ennast ma sinna juurde ei mõtlegi.

Ei, ikka ka. Praegu ma ei mõtle, aga enne varem olen ma mõelnud: kui see nõnda oleks, siis oleks hää elada. Mul ka. Vast enesest olengi välja läinud mõttele, kui mul kitsas oli.

Siin olen ma ometi iseennast armastanud. Iseennast mõelnud, kõigepäält: Mul oleks siis hää tunda, kui — nendel hää on.

Kelle peale olin ma nüüd mõelnud. Ma tahan teistele hääd tehes enesele õnne? Kelle pääle mõtlesin ma nüüd? Ilma teisi õnnelikuks tegemata ei saa ma ise õnne tunda — neid on selleks vaja, — kuidas siis võin ma ütelda, et ma lõplikult ikka iseennast ei armasta?

Kunstnikud on surematud. Aga surelikkudelt otsivad nad au, au on magus — iseeneseармastus.

Maa võtab päevakiired vastu, et lille tagasi kinkida. Kas armastuse pärast päikese vastu? Soojust oli lille sündimiseks vaja.

Kui vana varblane armastas, siis ei armastanud ta mitte enese poega, keda veel ei olnud, vaid enesearmastust.

ASJATU OOTUS.

Halastus oli paljaks jäänud. Ta riided olid katki ja ta istus ukse ette pingile ootama seda inimest, kes üksi helduse pärast temale kuue kingiks.

Küll pakkus üks ja teine talle oma kuube, aga ta neilt ei võtnud. Need kõik tahtsid kuue eest midagi saada.

Ta istus ja külmetas, aga sellest keegi ei hoolinud.

„Rumal, kes ma olen. Ei olegi häätegu teise pärast üksi olemas. Laulik luuletab kuulsuse joovastuses, isamaakaitsja võitleb kuulsuse ihas, häätegija teeb hääd kiitusehimus, laps armastab nisa otsas piima magusust — ei ole armastust, ei ole häätegu."

Tema läks mööda, kus sirelid õitsesid. Pingil istusid noormees ja neid. Aralt, aga õnnelikult suudles noormees neidu. Ja selle pea vajus tasakesi, nagu unenäos teise õlale...

„Ei, halastust enese pärast üksi ei ole, aga kokkukõla on olemas, kokkukõla, mis surmani lõpmatu, võitmatu, isegi ennast teise eest surmale ohverdav. Ja rohkem ei jõuaks maailm kanda."

Üks vastutulija andis temale kuue.

„Mis eest?“

„Selle eest, et minul siis hää on, kui ma andnud olen.“

Tõsi, mõtles halastus, ilma tasuta häätegu ei ole, ka tema andis tasu eest, aga ta tasu oli ära teenitud.

Ja halastuse põhimõte jäi küll endiseks, aga ta meel läks rõõmsaks.

VÕIMATU.

„Kirjuta midagi, mis igavesele alusele jääb, kirjuta igavest tõtt," ütles ilu jumalanna tarkuse jumalannale.

„Ei ole võimalik, õde. Siis jääks see a i n u s kõigeks ja siis oleks mujal suremine, siis oleks kõige ots, maailma lõpp. Sina, ilu jumalanna, on sinu mõiste vasturääkimatu, igavene? Ei, teised nimetavad sind edevuseks."

„Ja sind eksimiseks eneseks."

„Nõnda on, õde."

REISIL.

Tõde pani jalad kinni, vöö vööle, võttis kepi kätte ja õige suure leivakoti selga. Ta läks teist enesetaolist otsima, Tõde.

Ta käis läbi palju maid, palju riikisid, palju linnasid ja külasid.

Ta leidis pettust, valet ja valskust kõigil pool, teist enesetaolist ei kusagil. Küll olid mõned otse tema sarnased, otse nagu oleksid nad tema Ise, aga ometi ei olnud. Ometi mitte...

Ta otsis uuesti. Ei leidnud ega leidnudki.

„Kas olete teist minusugust näinud, niisugune nagu mina olen?“ küsis ta Hääduselt.

„Kes sa siis õige oled?“

„Tõde olen.“

„Võiks ka ütelda: Enesearvamine oled. Ei, teist sinusugust maailmas enam ei ole.“

TUUL.

Tuul otsis enesele kodu. Puhus siia ja teisale, et kas vast kuskil kohta ei ole, kus ta võiks puhata. Koipa ühtepuhku. Kodu vaja. Kodu, kus ta natuke võiks istuda, mõtelda või ka magada. Palus kodupaika haavalehtedelt, viljakõrtelt, korstnast, aga ei enesel püsi kusagil; läks vihasekski, murdis veski tiiva ja laeva masti, pillutas pilvi — näpistas valaskalapüüdjate nina, keerutas uulitsal inimestele otse silmi ja suhu ja naiste ja tütarlaste põuegi, — hiilis igale poole, tungis läbi sulase haige naise seinaprao, kärsutas külmas toas huuli, kui laua pääl muud ei näinud kui suutäie leiba ja palveraamatu... Igale poole sai teda. Kuhugi ei jää ta paigale.

Siis läks ja nüsis ta tee pääl sandi räbalate kallal.

„Anna mulle korterit!“

Ise pistis salahirmu sunnil edasi.

„Aga kui mina, tuul, nüüd tõesti seisma jääksin, ehk mind siis ei olekski enam!“ Ja külm värin käis tuulel üle keha: ehk mind siis ei olekski! See oleks ju minu ots! Mis

tuul see oleks, mis seisab — ei, tuul ei mõista enam mõteldagi. Ehk kes istub ja magab?

„Aga igal asjal on oma paik ja kodu, miks siis minul, tuulel, mitte, ja miks ma siis just tuul pean olema ja mitte ükskõik missugune muu asi?“ möirgas ta ja murdis mitu laevamasti katki, raputas mitut metsa ja merd — ei kodu kusagil möödakihutajale!

„Mina olen nagu iseenese ristiks loodud!“ õhkas tuul ja püüdis maa päält ennast ära puhkuda, aga maa ei lasknud, ja siis palus ta maad: „Lase mind lahti!“

„Ei mõtetki,“ kostis maa. „Mis maa see on, millel tuult ei ole. Kes jahutab, kes toob vihma?“

Tuul sai aru, kust ta õnnetus tuli. Päike paistis talle pähe ja ajas ta aju keema.

Jookse kas või läbi kivide, inimesed aga siunavad teda: kurivaim, viis veski, murdis masti! Mis võis tema üksi hulga vastu. Kui päike teda kusagil rahulikult olla ei lase, siis võtku ta tema oma majasse, — siis ei ole tal tarvis rännata, tema saaks enesele kodu, võiks istuda, mõtelda, magada...

Mis magamisaset saaks tema päikese pääl,— arvas päike. Temal, päikesel, vaja igal hommikul üles tõusta ja õhtul looja minna, tööd nõnda-öelda kõik käed-jalad täis; ei tema saavat kellelegi korterit anda.

Ja tuul tuhistas edasi, korterit vaadates, haavalehtedes puhkudes ja metsas mürades; ei püsinud aga ise kuhugi seisma jääda, sest ta kartis siis enese — otsa!

KAKS JA ÜKS.

Elutumast asjast ei saa elulist ja mõttetusest mõtet. Mitte millestki ei saa mitte midagi, õigem, kui elul mitte midagi tema enda sarnast algoluks ei ole — olemist, milles elu, olgu nii väikselt kui iial mõelda võib — kui säärast vähe elupeitvat olevust mitte ei ole, ei või ka elu tekkida. Nõnda oleks õige otsustada. Ja küll ongi. See olevus, millest elu tekkis, pidi ise kuidagi elama. See, millest mõtleja sündis, pidi ise mõelnud olema.

Siis peab looduses enne inimlikku elu elu ja mõtlemine olnud olema.

Animaalne ja zooloogiline elu muidugi juba on eelkäijad.

Loodus elab, loodus mõtleb, teisiti otsustada ei saa.

Kuidas loodus seda teeb, kuidas ta ilma eluta ja mõtteta, inimlikus mõistes võetud, seda teha saab, on suur, sügav saladus. Nii suur, et inimene seda kätte ei saa. Ja küll, et ta ise ainult üks osa on sellest suurest kõigest, millest ta saadud ja mis enne teda olnud. Osa ei või tervet, enese eelolusid, lõpmata edasivältavat iseennast läbi näha,

teda kõike tunda, kõige üle valitseda; ainult osa üle ja ka veel osati osa üle, sest et ka tema kõige viimane mõte, tees, siiski ikka sellesama protsessi pikendamine on, mis temalt küsimata, teda ennast kaasa tõmmates, arenema saab. Ta töötab teisele ega tea, mispärast või kuidas see sünnib. K õ i k o l e v u s e s ei ole tema iseseisvam kui rakukene meie ihus. Ka see elab ja talitab juba laias iseseisvuses. Tema, inimene, on kaasakannataja, kaasaolev, kaasamõtlev. Teda tõmbab elu kaasa, ta ei näe seda oma igavest sünnitajat. Nii ainetpidi, nii mõtetpidi ripub ta temast ära. Peavad nad, aine ja mõte, mateeria ja vaim kusagil ü k s olema? Nõnda peab see kusagil olema. Keda teda siis armastada? Vast: vaim aines, hing mateerias.

Kumba ülemaks nimetada?

Aga siin ei ole enam kaks, vaid ü k s - a i n u s.

KOKKUKÕLA.

Kui ilma loodi, laulsid laotused koorilaulu ja ilmad ilutsesid häämeelé pärast. Õhtu ja hommik, koit ja eha laulsid vastulaulu, taevatähed ja meresina duettisid, õhtutuul ja palmipuu lehed unenäo laulu, päike ja maa laulsid hällipühaks — hää oli loodusel olla, kokku sündida, kokku laulda, tunda...

Kokkukõla laotuses, üle ja läbi ilmade, nende ühest otsast teise...

Sina, kokkukõla, oled üks loomu põhiolemine — „saagu!"

Kallis, su algkodu on kusagil tähti taga, kus meil üks tundmatu Isa olemas, suur, hää Isa...

Sääl kusagil pead sa, igavene, olema

Kust oleksid sa muidu ometi inimese rinda saanud?

MARMORIS.

Vaim on palgele tõusnud, mõtte loov hoove on sinna hingeselgelt kujunenud, pitseri pääle vajutanud — suurt sõna on tahtnud vaimuka mehe huuled öelda, välguna leegib vaim silmnäos üles, suu tahab lahti minna — aga siis tarduvad huuled — suu jääb liikumata!

Valu see ei ole!

Kerge, kerge naeratus, hääsüdamlik pilge lehvib vägevate näojoonte, öelda tahetud sõnade asemele, sõnaks saada tahtnud vaimuhüüde asemele tuleb hääsüdamlikult nagu sõbrale . . . pilge!

Naeratus — nagu liblikas! . .

Ja kui see suu lihaks oleks saanud, need huuled rääkinud, siis oleksid nad öelnud: „Kõneleme millestki muust!“

VÄLK.

See oli umbne, raske õhk, millest sa sündisid. Läpastavad, mädanevad ained, mitte puhtus . . .

Jõud hõõrusid, pigistasid üksteist. Ilma tähenduseta väiksustest, ülejäänustest, kõlvatustest olid kogunud pigistuseks, rusumiseks, hirmutavaks tugevuseks!

Heitis alla . . .

See oli v a b a d u s!

See oli köidikute purustamine, väljalöömine, vabastamine sidemetest.

Kole jõuavaldus!

Kole jõuavaldus vabadusse astumisega.

P u h a s j õ u d, p u h t u s.

Üks silmapilk puhas, üks silmapilk vaba, üks silmapilk jõud!

Üks silmapilk ja kõik jälle endine.

Üksainus silmapilk suur — hävimise silmapilk!

See oli välk . . .

TÕDE.

Läbi sumbunud, hinge kinnimatva õhu viras välk alla kaljumäe pihta, lõhkus selle ja vabastas vangi.

Kes teab, kui kaua ta sääl ahelas oli olnud. Võib olla sadasid, võib olla tuhandeid aastaid, võib olla sellest ajast pääle, mil mõtteline elu algas, kellel tõde tüliks oli.

Tõde oli ta, see vabastatud vang.

Ta tuli alla maailma, ja maailma täitis ime. Puud hakkasid sirgemalt kasvama, lilled ilusamini õitsema, jää sulas mägedelt ja inimeste südametest; tuimad said suurtest mõtetest aru, elukevade magus kohin täitis rõhututе meeli, vaimupimedate mõistust — see oli kui ingli sõrme puudutus kõigi kannatajate haavadele:

Tõde oli vangist vabastatud!

Välguna lendas see sõna üle kõigi ilmade.

Tema, Tõde, igavene vang, tuli mäelt alla, tuli ilma, inimeste sekka . . .

Tema pale oli ilus, tema tegumood kõrge, ta ise oli uuesti sündinud, ta oli noormees.

Välk, õhku rusuvast, hingepigistavast raskusest sündinud, oli oma purustava väega maailmale ta elujõe vabastanud! . .

Ta tuli alla...

Ori viskas ta ette põlvili, õnnepisarad silmis, tema sai enese viletsusest aru, sai aru, kust ta tuleb, see tema viletsus...

Laimatu tundis jumalikku vabadust, tema väärtus oli ära tuntud.

Süütu vangiahelad olid langenud, nüüd põlvitas ta Tõe ees.

Väikesed valetajad, need kõige paremad inimesed, seisid silmapilgu kohkunult kui kohtumõistja ees — nemad ei oleks uskunud, et nad nii palju paha teevad.

Vargad põgenesid öösse, pimedus seisis lõdisedes kaugel eemal...

Kaua kannatajad tõeotsijad, kurvad, kahklejad — kõik nad olid tõe süütavast valgusest õnnestatud, kõik nad — kõik maa oli õnneuuesti sündinud!

Kõik nad, tema austajad olid tema ees, avalikult seismas kui lapsed jõulupuu ümber, kõik kuri ja õel põgenemas ja nurgast kõõristamas.

Aga Tõde läks neist kõigist mööda — palgel tõsisel.

„Kuhu sa lähed, jumalik noormees?“ küsisid nad.

„Neiu Valele kosja. Sest häda sellele, kes üksi on.“

Ja Tõde tundis koledat üksilduse kohinat, tundis, kuidas ta pää pööritas ja minestus pääle kippus.

Häda sellele, kes üksi on, ka — tõele...

HING.

Hingel oli raske. Ta põgenes kõrge mäe latva.

Iseenese eest põgenes ta sinna.

Sügav kuristik oli tema ja maailma vahel.

All oli ilus maailm. All lainetas sinine meri, all oli ilus roheline õnnelik maa.

Tema, hing, oli õnnetu.

Ta vaatas kurvalt, mis inimesed all tegid. Ilusal lillelisel aasal istus noor neiu ja punus oma kallimale pärga.

Tükk maad eemal ihus sõjamees mõõka.

Hingel tuli meelde, mis ta kuskil oli lugenud:

Neid punub lillepärga,
Peig ihub mõõgakest,
Ja igaühe rinnad
On paisul lootustest...

Hing oli kurb. Ta soovis, et tal tiivad oleksid. Veel aõrgemale, veel kaugemale oleks ta lennanud.

Mures uinus ta magama.

Tasakesi puutus unenäo ingel ta õla külge — talle kasvasid tiivad. Ta tõusis veel kõrgemale, päädpööritavasse kõrgusse.

Ta lendas üle maailma, üle maade, üle merede. Rahvas rõhus rahvast, inimene inimest.

Südametus, kalkus, südametunnistusetus oli maailmas.

Siin müüdi Joosepit, sääl mustanahalisi. Mõnda põletati tuleriidal, teist kisti ratastel.

Kole oli.

Hing läks taeva, aga siin oli ala töötusetuses igavus.

Hing igatses ilma tagasi. Siin oli viletsus.

Tal ei olnud meeldivat korterit, ta oli koduta.

Oli ainult mõtteigav paradiis ja väävlit lõõmav põrgu. Ei olnud hää kummaski paigas Äkilised kontrastid kõiges.

Koduta keerutas ta ümber, ilmakehade sarnaselt, nende keskel . . .

Hingel kodu ei olegi. Kodu on ihul — mullas.

INIMESED, KES ISEENESE ÄRA KAOTASID.

Üks inimene otsis inimest. Ta otsis niisugust inimest, kes oleks kui tema ise, niisama õnnelik kui tema ise ja otse niisama õnnetu; kes mõtleks kui tema ise ja tunneks kui tema ise, aga kellel k a v e e l s e e oleks, mis temal ei olnud, ega ka mille nime ta ei teadnud, aga mis kusagil pidi olema: esimeses kevadelilles, merekohinas, maru hääles metsa pääl — niisugust otsis tema.

N i i s u g u s t ta otsis. Ja siis leidis ta tema koguni kogemata. Leidis iseenese kogemata üles, siis kui põsed punasid, kui sõna huulte pääl värises ja sinnasamasse ära kustus — kogemata leidis, nagu välk kogemata pilvedest heidab. Sääl oli kõik see, mis tema oli otsinud, aga ka see, mis temal ei olnud, vaid mis pidi olema esimeses kevadelilles, merekohinas ja maru hääles metsa pääl — kõik selle leidis ta.

„Anna andeks, kallim, ma olin iseenese ära kaotanud ja sinus jälle üles leidnud — anna andeks — ma armastan sind!“

„Anna andeks, kallim, ma olen iseenese ära kaotanud ja sinus jälle üles leidnud — anna andeks — ma armastan sind, aga — mina ei või!“

See inimene nüüd, kes iseenese oli ära kaotanud, läks, kurtis ja elas, elas ja kurtis; kurtis kuni elas. . .

Teine inimene otsis inimest, otsis inimest, kes nõnda õnnetu oleks kui tema, nõnda õnnelik kui tema, nõnda mõtleks ja tunneks kui tema. Kes kõik see oleks, mis tema ise on, aga kellel ka see oleks, mis temal ei ole, aga mis peaks leiduma esimeses kevadelilles heinamaal, välgus, mis kaljupankasid purustab, ja metsa armsas, armsas kohinas. . .

Ja tema leidis niisuguse.

Ja see teine leidis tema.

„Anna andeks, mina olin iseenese ära kaotanud ja olen ta sinus üles leidnud; anna andeks, ma armastan sind!“

„Anna andeks, ma kaotasin enese ja leidsin enese — ja mina armastan sind ja võin sind armastada!“

Aga ka needki inimesed, kes võisid ja tahtsid teineteist armastada, ei leidnud ennast iial enam, enese mina. Nad andsid üksteisele küll kõik tagasi, mis kumbki kaotanud, ka selle, mis oli olnud metsakohinas ja esimeses kevadelilles, mis kummalgi enesel ei olnud, aga kõik kahekordselt, segatult, enese endaga koos. Endine ei olnud neist kumbki enam, endine vaba, üksik ise. Endine mina, seda enne otsimist olevat, ei olnud kumbki enam.

See oli igavesti kadunud.

MIS KURAT TEGI.

Tähed . . . valgustatud uulitsad . . . valgustatud kõrgete majade aknad . . . lumised uulitsad . . . kellade tilin . . . tähed . . . kuused, lumised kuused . . .

Paks suits vabriku korstnas . . .

Kepsu lüües kargab ta uulitsal, laial platsil kõrgete majade vahel. Lakksaapad läigivad lumes, varbad valutavad sees, kurat peksab käsi kokku, sõrmikuid kui ei olekski ja must paks vattkuub ega tuliuus lambanahk ei püsi külma vastu.

Kurat oli iseäralises lõbusas tujus. Tal oli praegu mahasurutult rõõmus olla.

See on ju küll kuratlik. Seda võib ainult see, kes vaim on.

Ja meie kurat oli vaim. Selge kuratlik pilk nägi ära, kuis hra nõunik kroonu raha rehknungile inimlikus nõtruses tuhat rubla vähem summatas. Päris lubatav enesearmastus. Nägi, kuidas kaubahärra noor proua üle mehe pää esimese raamatupidaja poole vilksas, kuidas talumees haokoorma ees vaest hobust tampis, kuidas võõrale lapsele ometi ivakenegi õhemalt võid leivale tõmmati, mis kuradi — et peremees pururikas oli . . . — suu naerule ajas.

Ja irvitas kurat, kuis vaestele andeid koguti: näe, mees saab viiekümnese ja läheb restorani, monopolis oleks odavam olnud; ja andja registraatori proua andis just sellepärast, et praostinna isiklikult nägi... Kubermangu arhiivi hoidja katsub ju ammu „Posti“ toimetajat punaseks värvida, et ise kuidagi assessoriks saaks tõusta... Küll abinõusid leidub... Oi, kuidas nad kõik tõusevad, muudkui sudi teisele pääle ja pähe...

Ja kuhu mahub rohkem kui kuradi pähe. Nõunik numbrite juures julgustab ennast sellega: kuradi päralt, ja läheb asi hukka, siis ütleb ta jällegi: kuradi päralt. Kaubahärra noor naine ja kommii ütlevad mõne aja pärast ka: kurat kiusab, ja seda ta kuri küll teeb. Talumehe haokoorem ei tule muidugi kuradi pärast järele ja hääd teod ja helded andjad võtab kurat ära. Kes muud.

Küll ta maailma viimati nappab!

Ometi teevad nad temale ülekohut, vaesele. Nad hoiavad temast eemale kui tõrviku eest. Koolmeister ei taha inspektori pärast temaga tegemist teha, rentnik mõisahärra pärast, õpetaja superintendendi pärast, kaupmees ostjate pärast, kohtunik, pristav, maaülem revidentide pärast, resp. leiva pärast — ennegi püüavad nad temale igaviisi mõista anda, et nad tema, kuradi vaenlased ei olegi, ei, et nad just tema soojemad sõbrad ja palavamad austajad on, muudku aga salajalt. Ärgu tema, kurat, avalikku austamist teiste nähes nõudku, nõnda: koha pärast, paha pärast, ameti pärast, halbade ülemate pärast — oh — kuradi pärast!

Tema enese pärast tema vastu tema poolt. Sina kallis omakasu!

Oleks tema inimene, õnnetu kurat! Kui hää oleks olla. Siis oleks tema rahvuslik kurat:

Täna ühega sedapidi,
homme teisega teisipidi,
ülehomme me kõikidega kõikipidi.

Aga tema ei ole inimene. Tema on kurat. Taeva tähtedest maa sügavusteni on temale kõik tuttav, teda ei meelita miski...

Teda kõik põlgavad, teda kõik avalikult neavad, salaja austavad, sellepärast teab ta kõik.

Ja teda ei meelita miski...

Maailm on ometi igav olemine. Kas ta igapäev vananeb või igapäev nooreneb, selle üle murrab ta pääd, aga ei saa seda kätte.

Vaim, missugune vägev jõud! Ja siiski kui nõrgukene — puuh! Kõigi valitseja ja ometi — kõigest valitsetav! Hm! Kõigest. Ole kõige sulane — lase kõigil enese pääle mõjuda. Näe, müüri küljest lubi ära läinud — jälle muudatus! Ja viimati muutud ise ka — ptüi! Ei tahaks tunnistada, parata ei ole. Kellega kokku puutud, selle järele muutud. Ja mis nad sinust kõik ju teinud. Sa ei ole õieti enam kellegi kurat. Käid mööda teatrisid, kirikuid, haigemajasid — inimeste pääd on tühjad, südamed külmad, säält sa ei püüa midagi. Igavust ainult.

Kõikteadja...

Inimesed niisugust olemist ei salli. Inimesed tahavad petetud olla ja pärast pettust õndsaks saada, see on kurja teha ja pärast

hää olla. On inimene vähem kuri selle läbi, et ta pärast hää on, või on kurat vähem kurat selle läbi, et ta kunagi petetud ei taha saada ega ilmaski „hää“ olla? Hää ollakse teise kulu pääl. Aga maa pääl ei saa keegi hää olla, sest maa pääl maksab kõik raha...

Kas kurat on rohkem kurat kui inimene, või inimene rohkem kurat kui kurat?

„Kurat!“ ei tee kunagi hääd, aga kus oleks nüüd näha, kus tõesti kurat *ise* kurja oleks teinud?

Oh, nad on ta ära laimanud, tema, enese kuradi. Maailm on läbi ja läbi hää, mis sääl paha on, see on aina kuradi süü.

Mis peaks maailmast saama, kui mitte kuradi nahk ta pattu ei kannaks.

Kirikhärra... Sõima kuradit, ja leivakannikas paraneb. Ja kuradi sõim toidab ausasti.

Ja sellep on tema, kurat, nõnda kurb. Ta nägi kord, kuis tema ise küünla leegist välja ronis ja kuradiks sai. Tema nägi, mis tehti Egiptuses, Nineves, Babülonis, Siinail, Kolgatal. Nad ei saanud „edasi“, need inimesed. Muudku õnne ja õnne! Hääd ja hääd! Ta pidi naeratama inimeste pärast; ta teadis, et nad asjata vaeva näevad, hää kukub küliti, saab temale, kuradile. Ja temal on isegi nii palju tööd.

Kui aga, kui aga mul paha oleks,
küll siis hää eespool tuleks, —

muidu:

Kui aga, kui aga hää mul oleks,
küll pea, peagi paha mul tuleks.

Egiptuse sfinksist ei saa kurat aru. Mis need inimesed õieti temaga tahtnud. Kas jõud pidi ülem printsiip olema või armastus. Aga — loll kurat! — kas armastus ei ole mitte jõud ja jõud mitte armastus?

Noh, kes teab, mis nad otsisid, narrilased. Ühte nad otsisid, aga üks oli udune, siis sai temast mittemidagiline kaks. Ei kumbki, ei lõvi, ei inimene.

Ja siis sündis jälle kentaur!

Aga kurat, kehva, ei ole kellegi kentaur!

Mis nad tahtsid: inimese pääga hobune, kannel käes, kihutab — kas sõjahobune?

Ah need kabjad!

Peegasuse kabjad, kentauri kabjad, sõjaratsu kabjad.

Ühed kabjad kõik!

Ja kurat lööb kokku oma kapju, varbad ei saa sooja.

Tuisk!

Ah mis: meie aja kurat on kõdunenud mehikene, mis temasugune tuiskab. Sääl ta tuisk on — kuratlik ajumöll!

Õrr!

Ah, mis? Meie aja kurat on lahja mehikene, hää, kui teda ennastki elada lastakse.

Mis nemad tahtsid kandlese kentauriga, need kavalad vanad? Mõni naljahammas viskas vilkspildi kunstiks — eks kunst ole vaba. Kuidas tema kihutab, noh ükskõik kuhu! Minupärast lahinguvalmiks...

Va kõle-külm ettevaatus vaatab mõnikord nõnda kaua ette, et — ettevaatuse vibu ots teist müksab —

praks!

Oi, maailm on kena olemine. Ka kuradi pääs.

Kõik teadmine jääb temalegi lühikeseks. Tühi kõik, edasi lased! Maailm käib ringi, teie pääd nõndasama, käib ja kisub kuradigi kaasa...

Temast ei raatsi temagi lahkuda...

Ja kuradil on õigus. Keegi ei taha omast ilma jääda.

Olemisest.

Kalossid sibavad lumes... Tähed...

Tuleb põikuulitsast mees, töömees. Kurat näeb. Riided seljas — vaesed. Kuidas ta needki ise saada jõudnud? Tuleb ja tuleb ja — sai saianaise laudilt, kahekopikuline, jäi kätte.

Oh sa õnnetu kurat!

Kui kuradil südametunnistuse-piin algab, siis on see inetu piin. Kurja on tehtud ja kurat on näinud! Mis nüüd? Kaassüüdlane? Kuratlik südametunnistus, nii palju kui tal seda on, — ja eks väävliriigi kodanikul ole teda kütteliselt küllalt — üteldakse: põrgupiin — ütleme: kuratlik südamepiin ei anna rahu.

Kui tema enese teada jätab, siis ta valetab — tema, kurat! See oleks kena. Kui tema, kurat, valetab, mis hakkavad siis inimesed tegema?

Tähed... üles anda kohtule! Töömehe riided... vaene töömees! Tähed... aukohus nõuab! Mehe kurb nägu... ta on vaene! Tähed... Au?... ta istub kinni! Tähed ja

ettevaatus: ta läheb jälle vargile; pehmus: vaesed lapsed ehk . . .

Tähed, säravad aknad, lumised kuused ja kõrgete majade tume vari ja pääpööritus ja üks taskuraamatu leht käes.

*

Kohtusaal on puupüsti rahvast täis. Haruldane asi on täna otsustada. Mees on üheainsa saia pärast kohtu all. Küll on ime!

Rahvas vaatab, vaatab . . .

Tema, see va sarviku jätis, hulltudeng, oli ta kohtusse kaevanud, va „Posti" endine toimetaja Hulkus mööda maad, oli kinni istunud ja jumal teab, mis kõik teinud, näinud, kus käinud, mis olnud. Teda visati mädamunadega, solgiveega, teda ülendati, alandati — teadku keegi paremini, mis eest! Tema oli Prometheus isesugune vast, või mis ta oli. Va hull! Va loll! Va uskumatu koer!

Tühi kõik. Ta oli null. Nullina sündinud, nullina kasvanud.

„Seda on kurat teinud," oli mees kohtusaalis ütelnud. Siis oli ta pää norgu jäänud ja rahuga otsust kuulanud.

Kesse muu tegi kui kurat, ütle, kes muu. Sest kui tema südametunnistus teda vaevab, siis ta kaebab!

Ta põdes oma väävlimeres, põdes, siis nägi ta kuratliku rõõmuga, et ta teisiti ei saanud.

Mäss oli, lausa mäss! Rahvas kippus kohtunikkude kallale. Ühe saia eest kuuks

vangi mõistetud, mis see on? Kes selle kaebuse tegi? Ei ole õige!

Rahvas suruti rahule...

Kui ta pärast vangistust koju tuli, anti talle üks kiri, ja kui ta selle lahti kiskus, oli viiesajarublaline pankpilet kirja sees ja kirjas eneses ainult need sõnad:

Seda on kurat teinud!

*

Nõnda see ei ole olnud, aga mis see teeb.

MIDAGI EI LÄHE KAOTSI.

Nurjaläinud tundelauludest saavad hääd tundejutud, luulejutud; nurjaläinud armastusest hääd laulud.

Midagi ei lähe kaotsi.

Vaja ainult halb luuletaja olla, et hää jutukirjanikuna — sinna ta ju veab — ärgata. Vaja ainult kord õnnetult armastada, et kõige ülemasse tõusta, suureks laulikuks saada. Jõudude värskenemine igal pool.

Ja kes seda kumbagi ei või, ei luuletada ega juttu kirjutada, küll aga — südant kaotada, — sellest kõneldakse: Ta, mees, kannatab . . .

Ja see on ka ometi tasu! . . .

Kaotsi ei lähe midagi.

Jah, aga kes luuletada ega luules läbi kukkuda, armastada ega armastuses läbi kukkuda ei või —

Ah, kes seda nüüd ei või?

Midagi ei lähe ju kaotsi . . .

KUI MÕTTED SIND KISUVAD KUI PUREJAD KOERAD...

Kui mõtted sind kisuvad kui purejad koerad, ja kui nad su ümber kisendavad kui kiskjad koerad, siis kihuta nad julguse kepiga enesest eemale.

Sest nad on küll s i n u mõtted, aga siiski mitte s i n u m õ t t e d: Neid on teised inimesed ja ajaraskused sinus liikuma pannud, nagu tuul merelained liikuma paneb.

Nad on neid lainetena liikuma pannud ja lained sinu pääle saatnud.

Nad on ilma elu lained, neid on sinu pääle saadetud, nagu küti koerad hirve pääle:

Kui mõtted sind kisuvad kui purejad koerad, siis kihuta nad kui koerad kepiga minema!

PROOSAKILDE.

1. SUITS JA UDU.

Suits tõusis korstnast, — ja õhk kandis ta laiali. Udu, orust tõustes, kadus nõndasama. Ja inimese elu kaob nõndasama nagu suits ja udu.

Ja inimese hing jälle on nagu suits ja udu: õhk ajab mõlemad laiali. Ajavaim jälle lükkab hinge — siia-sinna — temagi heljub, peljub.

Ei tea, kuidas mõned nii surematuiks said?

Ei tea.

2. KUI TA ALGAS . . .

Kui ta algas, mäestiku oja, siis oli ta kristallselge. Aga seal tuli mäeselg, ja sellest üle enam ei saanudki. Soo sai. Kõik muda, rimps, rämps kogus kokku ja hakkas haisema.

Ja kui ta nüüd lainetabki, iga laine ja lainekene ei ole ikka jälle muud kui sopp.

3.

„Sina halastamatu!“ kisendas üks õiemardik talumehele, kes oma õunapuudelt õielõikajaid röövikuid mardikaid maha ropsis — „sina halastamatu! Sina oled u s i n ja kaitsed oma

õunapuud kui u s i n mees; meie oleme usinad, meie oksalõikajad, et meie, kui aeg, õiemahla toiduks püüame, usinad oleme mõlemad; miks sa meid tapad? Kas varas varast ei tunne?"

„Olge usinad, aga — istutage ise!"

4.

Lammas seadis enesele lipsu kaela, et linna lõvi juurde minna ja ennast sääl lasta ära süüa.

„Aga miks sa veel linna lähed ja ennast ehtimisega vaevad. Siin on ju huntisidki küllalt, kes sind ära sööksid."

„No aga mis ma siis maksan, kui hunt mu ära sööb? Lõvi aga — vaat, see on koguni teine asi!"

5.

Kas olete lammast näinud, kes tuleks, nuga hammaste vahel, ja ütleks: võta ja tapa mind!

Suurrahvaste idee: tulgu väikesed ja ütelgu: võta ja lõpeta mind.

30. jaan. 1910.

6.

Missugune mõttetu süsteem: Tervet maailma nelja, viide rahvatõusse kokku sulatada.

7.

Oh, meie ei meeldi muile i k k a e i k u i d a g i; meie meeldiksime neile ikka ainult siis, kui — m e i d e i o l e k s.

4. jaan. 1910.

8.

A.: Häbematud vähjad! Mina keedan neid ja nemad lähevad punaseks.

B.: Ja minu pott, häbematu, ajab üle, miks palju tuld all. Nagu tohiks ta sellepärast üle ajada, et palju tuld on.

9.

von Anreplikult: Oi rebane, missugune õnn sulle osaks saanud: minu uuest hõbepääga noast tapetud saada.

10.

von Anreplikult:

Röövel pärast pistmist: pagana päralt, ilus keha. Vormid kui valatud.

11.

Künnihärg ei või enese auks just mitte auvanikut tahta. Au saab sarvedele, aga mitte temale.

12.

Mis mina ütleksin? Härg, ristikheinapõllul, 150 rublane, ei ole õige härjatüüp enam. Inimene on ta oma kasuks paksuks mõelnud. Härja mõõt on härja enese tahtel ometi kõige härjalikum.

13.

Jääaeg jääb kauaks. Inimeste vaimu ja surematuse pundar kasvab ju nõnda suureks, et enam kuidagi kõike ei jõua kanda.

24. sept. 1910.

14.

Inimestel kui tuhandeks aastateks aim pääst. Nad kui magavad.

Ja kui nad ärkavad, siis tapavad nad need ära, kes neid äratanud.

30. sept. 1910.

15.

. . . Korda seada? Mina ei tea, miks keegi keedetud ube maha külib — küll nähes, et nad ei idane?

16.

. . . naisõiguslased.

Kui see noorest magusast mokast tuleb, võib ta õige armas kuulda olla. Aga nüüd õigustest rääkida, mida keegi enam ei rikugi!

17.

Kui sa tahad olla, siis mina ka. Kui sa tahad teise omast enam olla, kui sa oled, siis mina selleks enese ennast ei anna, ole ka kes sa oled, ole kui suur ka oled.

18.

Keegi ei saa enese tagavara-aususest teise nõrkusi üle katta, sest et ühelgi teda nii palju ei ole, või et ükski eksitus end sel teel üle katta ei lase.

19.

Kas siis subjektiivne tõesti kunagi objektiivse alla ära võib surra?

Siis — sureb ükskord inimesesugu iseenese tehtud — lõksu!

20. TULEVIK.

Tulevik oleks ometi meie eneste käes ja meie eneste määrata: meie lapsed!

21. EESKUJUD.

Kuulsad mehed on hääd eeskujud.
Kuid mitte enam kui eeskujud.

22. ERAPOOLETUS.

Erapooletus: häda või — hooletus!

23.

Missugune läikiv hädakisa, luuletajad! Missugune kiimalus, sunnitud armastus! Armastus ja armastus, häda ja häda! Mõni ise nii haige ja — häda!

24.

Kui ma valitseja oleksin, hävitaksin ma kõik kirjanikud maailmast — ja siis ei tea, mis minust enesest saaks.

25.

Sünnitus on lihtsam kui lihtne, igamees võib kirjanikuks hakata, sest ainult kaks asja võivad seda rikkuda:
Sõnade — kasinus või — paljus!

26.

Algajad kirjanikud omandavad selle stiili täpipäält, kes nende tähed on. Kes täht, selle stiil.

27.

Millal ei ole kõige loomise ja sünnitamise tsentrum inimene ise. Mis teisele visati, lasti enesest.

28. LUUL.

Luul on tuul — aga tuuleta läheb maa haisema!

29.

Lille unenägu on ta õis.

30.

Hing heliseb. Hing on — sõnad!

31.

Jõin pudeli mõdu ja — surm sõitis mööda.
Öö aeg oli — ta oli valvanud.
11. okt. 1908.

32.

Peetrus
lükkas ta ootamistoa uksest välja — tühja pööritavasse sügavusse — valupiste lõi ta pahempoolsest pääajust läbi ja nagu kivi kukkus ta alla. Ta tahtis kisendada ja — ärkas!...

SISU.

Tähega märgitud tööd ilmuvad kogus esimest korda.

lk.

F. T.: Eessõna 5

Hiiglane 9
Sina pead 12
Ilu meelitab 14
Ilus suve päev oli 15
Üksinda I 16
*Üksinda II 19
*Viimsed inimesed 20
*Hingekese eest 23
Kui mina Eesti rahva rahvusliku mõtte pääle mõtlen. . . 25
Tuikene 27
Kas rahvas kaob, kas teda hoida saab? 28
Eesti au ja eesti õigus 29
*Mina austan Jakobsoni 32
Sellest eeskujulikust talumehest 33
Ühe soome kirjaniku sõna 35
*Eesti poeg 36
Eesti tütar 37
Töö 38
*Kuninga-muinasjutud 39
*Mälestused 41
Naabrid 42
Külakoolis 43
Jaan, vaata, kes säält tuleb! 44
Teekäijad 46
Nõunik 47
Keskmine 49
Haige elevant 51
*Uurijad 52
Ega me sellepärast vihased ole? 53

Haige 55
Lõokene 56
Ühe pildi alla 58
Suve hommik 60
Neli koolipoissi 63
Luuletaja 67
Ei laula 68
Kes vaba on 69
Enesearmastus 70
*Asjatu ootus 75
*Võimatu 77
*Reisil 78
*Tuul 79
Kaks ja üks 81
Kokkukõla 83
Marmoris 84
Välk 85
Tõde 86
Hing 88
*Inimesed, kes iseenese ära kaotasid 90
*Mis kurat tegi 92
Midagi ei lähe kaotsi 100
Kui mõtted sind kisuvad kui purejad koerad . . . 101
*Proosakilde, 1—32 102

453.442

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
1 0100 00071689 0